

Sosyalizm

Stanford Felsefe Ansiklopedisi

Çevirmen: Emre Bilgiç

Sosyalizm

Sosyalizm, zengin bir düşünce ve eylem geleneğidir; tarihi genellikle kavramsal, empirik ve normatif yükümlülükler bakımından değişiklik gösteren birçok görüş ve teori barındırır. Angelo Rappoport 1924 tarihli *Sosyalizm Sözlüğü*'nde kırktan fazla sosyalizm tanımı inceledi; bu kitabın önsözünde okuyucularına "Sosyalizm evinde birçok oda vardır" diye seslendi (Rappoport 1924: v, 34-41). Sosyalist düşüncenin nispeten daha sınırlı bir altkütmesini ele almak isteyen Leszek Kolakowski bile amirane araştırması *Marksizmin Ana Akımları'nı* [*Main Currents of Marxism*] 1300 sayfada tutabildi (Kolakowski 1978 [2008]). Hedefimiz ister istemez daha alçakgönüllüdür. Aşağıda sosyalizmin temel özelliklerini hem bir kapitalizm eleştirisi hem de onu ikame etme önerisi olarak sunmakla ilgileneceğiz. Odak noktamız ağırlıklı olarak felsefi dille yazılan literatürdür; özellikle son kırk küsur yılda sosyalizm hakkında üretilen felsefi yazılardır. Dahası, tartışmamız ekonomik sistemler olarak sosyalizm ve kapitalizm arasındaki normatif zıtlığa odaklanır. Hem sosyalizm hem de kapitalizm emek gücünün hukuki kontrolünü işçilere verir; ancak kapitalizmden farklı olarak sosyalizm, işçilerin ürün ve hizmet vermek için kullandığı üretim araçlarının büyük bölümünün işçilerin etkin kontrolü altında olmasını şart koşar; bu üretim araçlarının kontrolünü, onların yönetimi altında ıkına sıkına çalışmak zorunda oldukları farklı bir sınıfa, kapitalist sınıfa vermez. Aşağıda açıklanacağı üzere, bu zıtlık farklı yollarla da ifade edilmiştir; sosyalistler sadece ekonomik örgütlenme hakkında değil, aynı zamanda bunların gerçekleşmesini sağlayacak dönüşüm süreçleri ve onları gerekçelendirecek ilke ve ideallere yönelik özgün iddialarda bulunmuşlardır (göreceğimiz üzere, belirli özgürlük, eşitlik, dayanışma ve demokrasi anlayışları bu iddialara dahildir).¹

1. Sosyalizm ve Kapitalizm

2. Sosyalist Görüşlerin Üç Boyutu

3. Kapitalizmin Sosyalist Eleştirileri ve Bu Eleştirilerin Temelleri (Boyut BI)

3.1. Sosyalist İlkeler

3.2. Kapitalizme Karşı Sosyalist Suçlamalar

3.2.1. Sömürü

3.2.2. Müdahale ve Tahakküm

3.2.3. Yabancılaşma

3.2.4. Verimsizlik

3.2.5. Liberal Eşitlikçilik ve Kapitalizmdeki Eşitsizlik

4. Sosyalist Kurumsal Tasarılar (Boyut BII)

4.1. Merkezi ve Katılımcı Planlama

4.2. Piyasa Sosyalizmi

4.3. Kuşatıcı Olmayan, Parça Reformlar

5. Sosyalist Dönüşüm (Boyut BIII)

Notlar

Kaynakça

Diğer İnternet Kaynakları

1. Sosyalizm ve Kapitalizm

Sosyalizm en iyi, kapitalizmle karşıtlık içinde tanımlanır; çünkü o hem kapitalizme karşı eleştirel bir meydan okuma hem de onu aşma ve yerine geçme önerisi olarak ortaya çıkmıştır. Klasik Marksist tanıma göre (G.A. Cohen 2000a: böl.3; Fraser 2014: 57–9), kapitalizm belirli *üretim ilişkileri* içerir. Bunlar, *üretici güçlere*—işçilerin üretimde kullandığı *emek gücüne* ve onların ürün ve hizmet vermek için kullandıkları doğal kaynaklar, aletler ve mekanlar gibi *üretim araçlarına*—belirli biçimlerde egemen olma ve bu egemenlikle tipik biçimde ilintili olan ekonomik etkileşimin belirli toplumsal modellerinden oluşur. Kapitalizm şu yapısal özellikleri gösterir:

- (i) Üretim araçlarının büyük bölümü *özel mülkiyete aittir ve özel şahıslar tarafından kontrol edilir.*
- (ii) İnsanlar kendi emek gücüne hukuki olarak sahiptir. (Kapitalizm burada kölelik ve feodalizmden ayrılır; bu sistemlerde bazı bireyler diğerlerinin emek gücüne bütünüyle veya kısmen egemen olma hakkına sahiptir.)
- (iii) *Piyasalar* üretimin girdi ve çıktılarını tayin eden ve toplumdaki üretim fazlasının nasıl kullanılacağını (onun nasıl tüketileceği ve onunla nasıl yatırım yapılacağı da dahil) belirleyen temel mekanizmadır.

Bu üç maddenin bulunduğu yerde genellikle şu ek özellik de bulunur:

- (iv) Kapitalistler ve işçiler arasında bir *sınıf ayrımı* vardır; bu ayrım, bu sınıflar arasındaki özgül ilişkileri (örn. pazarlık, çatışma veya tabiiyet), ve emek piyasası, şirketler ve geniş çaplı politik süreçleri şekillendirmeyi de kapsar.

Sosyalistler sıklıkla ücretli emeğin varoluşunu bir toplumun kapitalist sayılabilmesi için zorunlu bir koşul olarak görürler (Schweickart 2002 [2011: 23]). Genellikle işçiler

(kapitalistlerden farklı olarak) hayatını kazanmak için emek gücünü satmak zorundadırlar. Emek gücünü (işçilerden farklı olarak) üretim araçlarına egemen olan kapitalistlere satarlar. Genellikle kapitalistler işçileri üretim sürecinde kendilerine tabi kılarlar; zira neyin, nasıl üretileceği konusunda asimetrik karar alma gücüne sahiptirler. Kapitalistler üretimin çıktısına da sahip olup onun piyasadaki satışını yaparlar ve ekonomik yatırım akışının büyük bölümüne egemendirler. Kapitalistler ve işçiler arasındaki ilişki, iş birliği içinde olabileceği gibi çatışma ilişkilerinden de oluşabilir (örn. ücretler ve çalışma koşulları ile ilgili çatışmalar). Kapitalistler ve işçiler arasındaki bu az ya da çok antagonistik olan güç ilişkisi birçok alanda, üretimin kendisinde ve geniş çaplı politik süreçlerde vuku bulur; çünkü hem ekonomik hem de politik alanlarda alınan kararlar kimin ne yapacağı ve ne elde edeceği hakkındadır.

(i), (ii) ve (iii)'ü sağlasa bile (iv)'ü sağlamayarak istisna oluşturacak olası ekonomik sistemler vardır. Bağımsız mal üreticileri toplumu veya (bireylerin veya işçi gruplarının kendi şirketlerine sahip olduğu) mülk-sahiplendirici demokrasi buna örnek oluşturur. Ancak bunların modern ekonomik bir çevrede ne kadar gerçekleştirilebilir—ulaşılabilir ve istikrarlı—olduğu tartışmalıdır (O'Neill 2012).

(i)-(iii)'ün sağlandığı durumda, tipik olarak görülen bir diğer özellik de şudur:

(v) Üretim temel olarak *sermaye birikimine* yönelmiştir (yani, ekonomik üretim temel olarak insani ihtiyaçların karşılanmasından ziyade kara yönelmiştir). (G.A. Cohen 2000a; Roemer 2017).

Kapitalizmin aksine sosyalizm en azından (i)'nin (i*) ile değiştirildiği bir toplumsal biçim olarak tanımlanabilir.

(i*) Üretim araçlarının büyük bölümü toplumsal, demokratik kontrol altındadır.

(ii), (iii) ve (v)'e ilişkin değişiklikler sosyalistler arasında hararetli bir şekilde tartışılır. (ii) açısından, sosyalistler işçilerin kendi emek gücüne egemen olmaları gerektiği görüşünü korumakla birlikte birçoğu emek gücü üzerindeki bu tür mutlak, liberteryen mülkiyet haklarını onaylamaz; çünkü bu, örneğin diğerlerinin temel ihtiyaçlarını temin etmek üzere yapılan vergilendirmeyi veya mecburi katkının diğer biçimlerini engelleyecektir (G.A.Cohen 1995). (iii) açısından, "piyasa sosyalizmi"ne dair son zamanlarda gelişmekte olan bir literatür mevcuttur; aşağıda tartışacağımız bu literatürde, sosyalist ama yine de geniş çaplı piyasalara önem veren ekonomiler yaratacak öneriler geliştirilmiştir. Son olarak (v) açısından, çoğu

sosyalist, kapitalistlerin (rekabet baskıları nedeniyle) karını maksimize etmeye çalışacağını kabul etse de; bazı sosyalistler, kapitalistler bunu yaptıklarında, kendileri dışındakileri daha iyi duruma getirecek kaynaklar üretme yerine "açgözlülük ve korku"nun daha temel ve baskın güdüler olup olmadığı ve kar-maksimizasyonun ne dereceye kadar normatif açıdan sıkıntılı bir fenomen olarak görülmesi gerektiği üzerine kafa yorurlar. (G.A.Cohen 2009'a karşıt olarak, bağış yapmak için sermaye biriktiren kapitalistlerin durumunu tartışan Steiner 2013'e bakınız.) Dahası bazı sosyalistler, sosyalist piyasa ekonomisindeki kar arayışının doğası gereği güvenilirmez olmadığını iddia eder (Schweickart 2002 [2011]). Çoğu sosyalist ise kar motivasyonunu sorunlu bulmaya eğilimlidir.

Sosyalizm tanımına dair önemli bir nokta, sosyalizmin devletçiliğe eşdeğer olmaması ve kanıtlanabilir biçimde onunla çatışma içinde olmasıdır. (i*), toplumsal gücün (gönüllü iş birliği ve kolektif eylemi harekete geçirme kapasitesine dayalı gücün) ekonomik güçten (maddi kaynakların egemenliğine dayalı güçten) ve bunun yanı sıra devlet gücünden (bir bölgede kanun yapma ve kanun uygulama egemenliğine dayalı güçten) ayrı olarak genişletilmesini içerir (Wright 2010). Bir devlet ekonomiyi kontrol ediyor ama o devlet ekonomik yaşama katılan bireyler tarafından demokratik bir şekilde denetlenemiyorsa, konu edindiğimiz şey sosyalizm değil, devletçiliğin bir biçimidir (Ayrıca bkz. Arnold tarihi yok (t.y.) Diğer İnternet Kaynaklarında (DİK); Dardot & Laval 2014).

2. Sosyalist Görüşlerin Üç Boyutu

Sosyalist görüşleri karakterize ederken, toplumsal adalet kavramının üç boyutu arasında ayrım yapmak kullanışlıdır (Gilabert 2017a). Bu üç boyutu şu şekilde tanımlıyoruz:

- (BI) adalet kavramına hayat veren merkezi idealler ve ilkeler
- (BII) BI'de belirtilen idealleri uygulayan toplumsal kurumlar ve pratikler
- (BIII) bireyleri ve onların halihazırda bulunduğu toplumu, BII'de belirtilen toplumsal sonuca götürecek dönüşüm süreçleri

Önceki bölümdeki kapitalizm ve sosyalizm nitelendirmesi, her bir toplumsal biçimi oluşturan toplumsal kurum ve pratiklere odaklanmıştır (yani, BII'ye). Üçüncü bölümde sosyalizmin merkezi normatif yükümlülükleri (BI) üzerine düşünmek üzere bu kurumsal boyuttan bir adım geri gidiyoruz ve onların kapitalizmin sosyalist eleştirisindeki konumunu inceliyoruz. Ardından bölüm 4'te sosyalizmin kurumsal şekillenmesine (BII) dair analizleri daha detaylı bir şekilde

tartışıp, BI'de taslağı çizilen sosyalist ideal ve ilkelerin uygulanmasına ilişkin çeşitli önerileri keşfediyoruz. Bölüm 5'te dikkatimizi sosyalizme geçiş (BIII) hakkındaki analizlere veriyoruz.

3. Kapitalizmin Sosyalist Eleştirileri ve Bu Eleştirilerin Temelleri (Boyut BI)

Sosyalistler kapitalizmi genellikle sömürü, tahakküm, yabancılaşma ve verimsizliği içerdiğini iddia ederek kınarlar. Bu eleştirileri incelemeden önce, bunların DI'deki çeşitli ideal ve ilkelere bağlı olduğunu belirtmek önemlidir. İlk önce bu temellerden kısaca bahsediyoruz; ardından, bu temellerin sosyalistlerin eleştirel argümanlarıyla olan bağlantılarını tartışırken onları ayrıntılı olarak inceliyoruz. Kapitalizmi reddetmenin ve sosyalizmi savunmanın ahlaki temellere bağlı olup olmadığı veya bağlı olması gerekip gerekmediğine gelince, daha çok 1980'lerde yürütülen ve büyük ölçüde Mark'ın ahlaki temeller hakkındaki yazılarının yorumunu merkeze alan tartışmayı bir kenara bırakıyoruz. Bazı Marksist sosyalistler kapitalizm eleştirisinin ahlaki temellendirme içeren argümanları (açık veya örtük şekilde) kullanmadan yapılabileceği görüşünü benimsese de odak noktamız bu tür temellere bağlı kalan argümanlar üzerinedir.

3.1. Sosyalist İlkeler

Sosyalistlerin kabul ettiği ideal ve ilkeler, eşitlik, demokrasi, bireysel özgürlük, kendini gerçekleştirme, ve ortaklaşalık veya dayanışmadır. *Eşitlik* açısından, fırsat eşitliği ilkesinin güçlü versiyonlarını önerirler; buna göre herkesin "ongun yaşamlar sürdürebilmesi için gereken maddi ve toplumsal araçlara eşit düzeyde ulaşım imkanına" sahip olması gerekir (Weight 2010: 12; Roemer 1994a: 11-4; Nielsen 1985). Tamamı olmasa da bazı sosyalistler fırsat eşitliğini, bir şans-eşitlikçiliği biçiminde yorumlar; insanların seçimlerinden ziyade içinde bulundukları koşulların sonucu olan avantaj eşitsizliğinin dengelenmesini talep ederler (G.A. Cohen 2009: 17-9). Sosyalistler, *demokrasi* idealine de kucak açarlar; insanların hayatlarını etkileyecek "kararlara anlamlı ölçüde katılım göstermesi için gereken araçlara eşit düzeyde ulaşma" sahip olmasını şart koşarlar (Wright 2010: 12; Arnold [DİK]: böl. 4). Birçok sosyalist demokratik katılımın sadece devlet kurumları düzeyinde değil, aynı zamanda çeşitli ekonomik alanlarda da bulunması gerektiğini söylerler (örneğin şirketlerde). Üçüncüsü, sosyalistler *bireysel özgürlüğün* önemine son derece bağlıdırlar. Bu bağlılık, negatif özgürlüğe dair standart fikirlerin versiyonlarını ve tahakkümsüzlüğü (diğerlerinin uygunsuz müdahalelerine karşı korunmayı) içerir. Ancak genelde kendini belirlemenin daha talepkar olan pozitif bir biçimini de içerir; kişinin kendi projelerini geliştirip onların gerçekleşmesini sağlayabileceği "gerçek özgürlüğü" kabul eder (Elster 1985: 205; Gould 1988: böl. 1; Van Parijs 1995: böl. 1;

Castoriadis 1979). Özgürce seçilmiş etkinlikler aracılığıyla, insanların yaratıcı ve üretici yeteneklerini diğerleriyle iş birliği içerisinde geliştirmesini ve kullanmasını ön plana çıkaran *kendini gerçekleştirme* ideali—iş başında kendini gerçekleştirme koşullarına sahip olma şartı olmalıdır diyen görüşteki gibi—ara sıra sosyalistlerin özgürlük ve eşitliğe dair pozitif görüşleri hakkında bilgi verir (Elster 1986: böl. 3). Son ve bağlantılı olarak, sosyalistler çoğunlukla *ortaklaşalık* veya *dayanışma* fikrini kabul eder ki buna göre insanlar ekonomik yaşamlarını diğerlerinin özgürlüğü ve refahını doğası gereği önemli kabul edecek şekilde örgütlemelidir. İnsanlar, diğer insanları desteklemeye dair pozitif ödevlerini, veya Einstein (1949)'ın dediği gibi "yoldaşlarına karşı sorumluluk duygusunu" kabul etmelidir. Ya da Cohen'in dediği gibi, insanlar "zorunlu ve mümkün olduğu noktada birbirini önemsemeli, birbiriyle ilgilenmeli ve onların birbirini önemsemesini önemsemelidir" (G.A. Cohen 2009: 34-5). Ortaklaşalık, bazen kendisi bir adalet talebi olmayan ama bazı adalet taleplerinin izin verdiği sorunlu sonuçları dengelemek için kullanılabilecek bir ahlaki ideal olarak sunulur (örn. şans-eşitlikçiliğini temel alan fırsat eşitliği ilkesinin izin verdiği sonuç eşitsizlikleri gibi (G.A. Cohen 2009)). Sosyalist görüşlerde ortaklaşalık bazen de adalet talebinin kendisi olarak sunulur (Gilabert 2012). Bazı sosyalistler ise dayanışmanın kısmen "toplumsal özgürlüğün" arzu edilebilir bir biçimini oluşturduğunu kabul eder; bu özgürlük biçiminde insanlar sadece kendi menfaatini artırmakla kalmaz, aynı zamanda diğerleri ile diğerleri için de eyleyebilir (Honneth 2015 [2017: böl. I]).

Sosyalistlerin yaygın biçimde başvurduğu temel ilkelerin çeşitliliğine bakılırsa, bu ilkeleri tek bir çatı altında toplama adına birkaç girişim yapılmış olması muhtemelen şaşırtıcı değildir. Bu ilkelerin bazı yönlerini *Yetenekler/ İhtiyaçlar İlkesi* olarak adlandırabileceğimiz şeyin şartları olarak ifade eden bir strateji önerildi. Bu strateji, Marks'ın *Gotha Programı'nın Eleştirisi*'ndeki ünlü görüşünü takip eder; buna göre, komünist bir toplum, üretim ve dağıtım hedeflerini—"her kişiye kendi yeteneklerine göre ve her kişiye kendi ihtiyaçlarına göre"—gerçekleştirmek için örgütlenmesi gerekir. Marks'ın özlü bir biçimde ve çok fazla ayrıntıya girmeden sunduğu bu ilke (Marx 1875 [1978b: 531]) farklı şekillerde yorumlanmıştır. Bunlardan biri olan betimleyici yorum, basitçe bu ilkeyi sosyalist toplumdaki insanların eylemeye nasıl motive edileceğine ilişkin bir tahmin olarak ele alır. Düpedüz normatif yorum olan bir diğeri bu Marksist vecizeyi toplumsal ürüne katkı sunacak ödevleri ve bundan faydalanma iddialarını ifade eden—toplumsal iş birliğinin faydalarını ve getirdiği sorumlulukları bölüştürmeye yön veren—bir ilke olarak yorumlar. Onun eşitlikçi ve dayanışmacı bir tarzda yerine getirilmesi, insanların uygun yaşamlara sahip olmasına izin verecektir (Carens 2003, Gilabert 2015). Bu normatif ilkenin kendisi, *insani saygınlık* fikrinin daha geniş çaplı ve daha temel bir ifadesi olarak da

yorumlanmıştır. *Dayanımcı güçlendirmeyi* hedefleyen bu fikrin, ongun bir yaşam arzulayan insanların—onların saygınlığa sahip öznel oldukları ahlaki statülerinin temelini oluşturan—kendi değerli yeteneklerini geliştirmesini ve kullanmasını engellemeyerek ve bunlara olanak tanıyarak destek olmamızı şart koştuğu söylenebilir (Gilabert 2017b).

3.2. Kapitalizme Karşı Sosyalist Suçlamalar

3.2.1. Sömürü

Sosyalistlerin yönelttiği ilk tipik suçlama, kapitalizmin, ücretli işçilerin kapitalist işverenleri tarafından sömürülmesini içeriyor olmasıdır. Sömürü iki biçimde nitelenmiştir. Birincisi, "teknik" denilen Marksist nitelendirmede, işçilerin maaşlarıyla satın alabildikleri ürünlerde somutlaşmış değer, ürettikleri ürünlerde somutlaşmış değerden düşük olduğu zaman onlar kapitalistler tarafından sömürülürler—aradaki farka kapitalistler el koyar. Kapitalistler, işçilerin ürettiği şeylerin satışından gelecek karı maksimize etmek için maaşları düşük tutma motivasyonuna sahiptir. Artık emeğin işçilerden kapitalistlere akışına odaklanan bu betimleyici nitelendirme, sömürünün yaygın, normatif nitelendirmesi olan bir diğerinden ayrılır. Bu nitelendirmeye göre sömürü, diğerlerinin üretici çabalarından adaletsizce, insafsızca veya haksızca faydalanmayı içerir. Teknik anlamdaki sömürü durumlarının normatif anlamdakini ne zaman içerdiği veya içerip içermediği kaçınılmaz bir sorudur. Artık emeğin işçilerden kapitalistlere aktarılması ne zaman ikincinin birinciye karşı haksız avantajını içerir? Sosyalistler bu soruya en az dört yanıt vermişlerdir. (Eleştirel bir inceleme için bkz. Arnsperger ve Van Parijs 2003: böl. III; Vrousalis 2018; Wolff 1999).

İlk cevap *eşit olmayan değiş tokuş açıklaması* tarafından verilir; buna göre, ancak ve ancak yaptıkları değiş tokuşta A, B'den fazlasını elde ediyorsa A, B'yi sömürür. Bu açıklama sömürünün normatif anlamını, teknik anlamının içinde etkin bir şekilde eritir. Ancak eleştirmenler bu açıklamanın normatif anlamda sömürünün yeterli koşullarını sağlayamadığını iddia etmişlerdir. Her eşit olmayan değiş tokuş haksız değildir: işçilerden, çalışmaya elverişli olmayan (belki bu kendi tercihleri veya hataları değil) insanlara yapılan kaynak aktarımı yanlış olmayacaktır.

İkinci bir öneri şunu söyler: Ancak ve ancak A, B'nin artık emeğini onun zorlandığı veya ona karşı güç kullanıldığı bir yolla elde ediyorsa A, B'yi sömürür. Bu *emek sahipliği açıklaması* (Holmstrom 1977; Reiman 1987) işçilerin kendi emeğinin ürünü üzerinde hakkı olduğu ve kapitalistlerin işçileri haksız bir şekilde bundan yoksun bıraktığı görüşünü temel alır. Kapitalist

bir ekonomide, işçiler aşırı yoksulluk korkusuyla artık emeği kapitalistlere bırakmaya zorlanırlar. Bu, üretim araçları üzerindeki özel mülkiyet haklarını zorla uygulayan sistemin bir sonucudur. İşçiler geçimlerini sağlamak üzere üretim araçlarını kontrol etmediklerinden, emek gücünü kapitalistlere satmaktan ve onların gözettiği şartlarda çalışmaktan başka makul bir alternatifleri yoktur. Bu yaklaşımın muhalifleri tıpkı önceki açıklama gibi bunun da haksız sömürünün yeterli koşullarını sağlayamadığını iddia eder; çünkü (sezgiye aykırı bir biçimde) işçilerden çalışamayacak durumdaki muhtaç insanlara yapılacak kaynak aktarımını reddetmek zorunda kalacaktır. Dahası, bu açıklamanın sömürü durumunun zorunlu koşullarını sağlayamadığı iddia edilmiştir. Artık emeğin sorunlu aktarımları zorlama olmadan gerçekleşebilir. Örneğin, A diğerlerinden zorlama yoluyla almadığı gelişmiş üretim araçlarına sahip olabilir ve B'yi adaletsiz bir biçimde düşük ücretle çalışmak üzere işe almış olabilir; B bu düşük ücreti, kabul edilebilir alternatiflerine göre daha avantajsız olmasına rağmen gönüllü olarak kabul etmiş olabilir (Roemer 1994b: böl. 4).

Üçüncüsü, *üretim kaynaklarının adaletsiz dağıtımı açıklaması* şunu öne sürer: Kapitalist sömürünün (ve sınıf ayrımı içeren toplumsal sistemlerdeki diğer sömürü biçimlerinin) temel sorunu, üretim varlıklarına başlangıçtaki ulaşım imkanlarının eşitlikçi olmayan artalan dağıtımına dayanmasıdır. Ancak ve ancak A, B'nin emeğinden faydalandığında, (her şeyin aynı kalıp) başlangıçtaki varlık dağıtımının eşit olduğu alternatif varsayımsal bir ekonomik çevrede A daha kötü, B daha iyi durumda olacak olsaydı, A sömüren B sömürülendir (Roemer 1994b: 110). Bu açıklama şans-eşitlikçiliğini temel alan fırsat eşitliği ilkesine dayanır. (Şans-eşitlikçiliğine göre hiç kimse kendi kontrolünün dışındaki koşullar yüzünden diğerlerinden daha kötü durumda olmamalıdır.) Eleştirmenler bu nedenle onun haksız sömürünün zorunlu koşullarını sağlayamadığını iddia etmiştir. A, B'nin çukura düştüğünü görürse, A'nın B'yi kurtarmayı teklif etmesi yalnızca B, A ile sömürüye dayalı bir sözleşme imzalarsa yanlış olacaktır—B, bu tür riskli engellerin koyulduğu iyi bilinen bir bölgede gönüllü bir şekilde doğa yürüyüşü yapma riskini aldıktan sonra bu çukura düşmüş olsaydı bile sonuç değişmeyecektir (Vrousalis 2013, 2018). Diğer eleştirmenler bu açıklamanın sömürenler ve sömürülenler arasındaki güç ilişkilerini veya tahakkümün merkeziliğini ihmal etmesini sorunlu bulurlar (Veneziani 2013).

Dördüncü bir yaklaşım doğrudan şu olguya odaklanır: Sömürü tipik olarak ilgili taraflar arasında önemli derecede bir güç asimetrisi olduğunda ortaya çıkar. Daha güçlü olan taraf, konumlardaki bu asimetriden faydalanmak için daha zayıf olanın savunmasızlığını fırsata çevirerek onu araçsallaştırır (Goodin 1987). Bu görüşün özgül bir versiyonu olan *kendini*

zenginleştirme adına tahakküm açıklaması (Vrousalis 2013, 2018) şunu söyler: A, A'nın B'ye hükmettiği bir ticari faaliyetten faydalanıyorsa, A, B'yi sömürür. (Bu açıklamada tahakküm, A'nın B üzerindeki yetkisini saygısızca kullanmasını içerir.) Kapitalist mülkiyet hakları ve bunların sonucu olan üretim araçlarına eşitsiz ulaşım imkanı, mülkiyet sahibi olmayan işçileri kapitalistlerin merhametine bırakır; kapitalistler kendi üstün yetkilerini işçilerin artık emek yaratmasını sağlamak için kullanır. Bu yaklaşımın kaygı verici bir yönü, güçlü olan tarafın güçsüz olan taraftan faydalanırken ne zaman aşırıya kaçacağını açıklamamasıdır. Örneğin, A ve B'nin eşit varlıklarla başladığı bir durum varsayın, ama A çok çalışmayı seçerken B kendine daha fazla boş zaman ayırmayı seçsin, bunun sonucunda bir süre sonra A üretim araçlarına egemen olsun ve B sadece kendi emek gücüne sahip olsun. A'nın B'ye iş teklif ettiğini hayal edelim ve önceki eşit konumları ışığında şunu soralım: B için hangi ücret düzeyi ve A için hangi kar düzeyi, ilgili ticari faaliyeti haksız sömürü içeren bir faaliyet konumuna getirirdi? Bu soruda sabit bir görüşe ulaşmak için, tahakkümsüzlük anlamındaki özgürlük ilkesine olan bağlılık ile adil dağıtımı gündeme getiren (yukarıda sözü edilen eşitlik ve dayanışma ilkelerinin bazı versiyonları gibi) ek sosyalist ilkeleri bir araya getirmek zorunlu olabilir.

3.2.2. Müdahale ve Tahakküm

Kapitalizm sık sık onun müdahale yokluğu olarak anlaşılan insan özgürlüğünü maksimum derecede gerçekleştirdiği söylenerek savunulur. İddiaya göre sosyalizm—ücretli işçi görevlendiren ve karı biriktiren, yatırıma dönüştüren veya harcayan—özel şirket kurma gibi kapitalist etkinlikleri sınırlandırarak veya yasaklayarak özgürlüğü baskı altına alacaktır. Sosyalistler genellikle sosyalist bir ekonominin bazı özgürlükleri ciddi bir biçimde sınırlandıracağını kabul ederler. Ancak kapitalist mülkiyet haklarının da müdahale içerdiğine işaret ederler. Bize "bir kişinin özel mülkiyetinin diğer kişilerin sahip-olmamasını varsaydığını" hatırlatırlar (Marx 1991: 812) ve şu konuda sık sık uyarıda bulunurlar:

liberaller ve liberteryenler kapitalizmin kendisine özgü özgürlüğünü dikkate alsalar da, kapitalist özgürlüğe zorunlu olarak eşlik eden özgürlüksüzlüğü görmezden gelirler. (G.A. Cohen 2011: 150)

İşçiler, kapitalist şirketlerde kendi emeğiyle ürettikleri ürünleri öylece alıp gitmek için veya almaya paralarının yetmediği tüketim ürünlerine ulaşmak için kapitalistler tarafından sahiplenilen üretim araçlarını kullanmayı deneselerdi, onlara zor kullanılarak müdahale edilebilirdi ve edilecekti. Gerçekte her ekonomik sistem bazı müdahalesizlik alanlarını açarken

diğerlerini kapatır. Bu nedenle kapitalizm veya sosyalizmin müdahale içerip içermediği sorusu (ikisi de içerir) yanlıştır; doğru soru hangisinin diğerinden daha belirgin bir müdahaleyi veya müdahalenin daha sorunlu bir biçimini içerdiğidir. Bu soruya verilecek cevap ise açık olmaktan çok uzaktır. Pekala sosyalist bir toplumdaki öznelerin çoğu, üretim ve tüketim projelerini takip ederken kapitalist bir toplumdaki öznelere kıyasla daha az (sıkıntı verici) müdahaleyle karşılaşabilir (G.A. Cohen 2011: böl. 7-8).

Kapitalist ekonomi ilişkileri sık sık bu ilişkilerin rıza gösteren yetişkinlere ait özgür seçimlerin sonuçları oldukları söylenerek savunulur. Ücretli işçiler köleler veya serfler değildir—kapitalistler için çalışmayı reddetme hakkına sahiptirler. Ancak sosyalistler buna kapitalistler ve işçiler arasındaki bu ilişkinin gerçekte tahakküm içerdiğini söyleyerek cevap verirler. İşçiler uygunsuz biçimde, çalışma koşullarını oluşturmada kapitalistlerin isteğine bağılırlar (hem değiş tokuş ve üretim alanlarında hem de daha kapsamlı politik süreçlerde). İşçilerin sömürülmeye rıza göstermesi, aşırı savunmasızlığın ve güç asimetrisinin koşulları altında verilidir. Marx'a göre, iki koşul işçilerin sömürücü bir sözleşmeye taraf olma konusundaki görünürde özgür seçimini açıklamaya yardım eder: (1) kapitalizmde (feodalizm veya köle toplumlarındakinin aksine) işçiler kendi emek güçlerinin sahibidir, *ancak* (2) kendi üretim araçlarına sahip değildir. Bu yoksunluklarından (2) ötürü, işçilerin kendi hak sahipliğini (1) kullanmada, emek gücünü (üretim araçlarına sahip olan) kapitalistlere satmaktan daha makul bir alternatifi yoktur (Marx 1867 [1990: 272–3]). Ayrıca kapitalizm, rekabetin teşvik ettiği emek gücünü azaltan teknik yenilikler aracılığıyla sürekli olarak işsizlik üretir; bu ise bireysel işçilerin pazarlık etme gücünü daha fazla zayıflatır. Nitekim, Marx şöyle der: işçiler sömürücü sözleşmelere gönüllü bir şekilde dahil olsa da "bunu yapmaya toplumsal koşullar tarafından zorlanır".

Ekonomik ilişkilerin sessiz zorlaması kapitalistin işçi üzerindeki tahakkümünü kökünden halleder...[İşçinin] sermayeye bağımlılığı ... üretimin kendi koşullardan doğar ve onların sürekliliğiyle güvence altına alınır. (Marx 1867 [1990: 382, 899])

İşçiler, kapitalist bir ekonomideki yapısal konumlarından kaynaklanan derin artalan eşitsizliğinden dolayı, üretim etkinlikleri sırasında kapitalistlerin yönetimine tabi oldukları ve emek ürünlerinin orantısız bir payını bu kapitalistlere teslim ettikleri bir ekonomik faaliyet modelini kabul ederler. Bazı bireysel işçiler birikim yapıp kendi şirketlerini kurarak bu savunmasız durumlarından kurtulabilecek olsalar da, çoğu bunu aşırı zor bulacaktır ve bunu

aynı sırada kapitalizmin içinde bulunarak yapamayacaktır (Elster 1985: 208–16; G.A. Cohen 1988: b l. 13).

Sosyalistler ara sıra şunu söyler: kapitalizm, oluşturulmalarında bir tarafın diğ rlerinden sistematik olarak daha az güce sahip olduğu kurallara tabi olmayı reddedebilme anlamına gelen tahakk ms zl k idealini küçümser (Gourevitch 2013; Arnold 2017; Gilabert 2017b: 566–7— bu ve önceki paragrafta yararlanıldı). Kapitalist  retim ilişkileri    önemli noktada tahakkümü ve işçilerin kapitalistlerin tercihlerine bağımlılığını içerir. Yukarıda bahsedilen birincisi, iş sözleşmesi hakkındadır. Iş iler  retim araçlarının kontrolünden yoksun olmalarından dolayı, açlık veya aşırı yoksulluk korkusuyla kapitalistlerin onlara önerdiği koşullara büyük ölçüde boyun eğmek zorunda kalır. İkincisi işyerindeki etkileşim hakkındadır. Kapitalistler ve görevlendirdikleri yöneticiler, işçilerin neyi nasıl üreteceğine tek taraflı karar vererek onların etkinliklerini yönetirler. Dolaşım alanındaki işçi ve kapitalistler adil anlaşmalar imzalayan, eşit düzeyde  zg r taraflar gibi görülebilirse de (ilk noktayı göz önünde bulundurursak bu yanlıştır), üretim "gizli mekanına" bir kez girdiğimizde, mevcut olan ilişkide bazılarının diğ rlerinin isteğine katı bir şekilde boyun eğdiği bütün taraflar için açıktır (Marx 1867 [1990: 279–80]). Iş iler uyanık oldukları vaktin çoğunu diğ rlerinin onlara dayattığı şeyi yaparak etkin bir şekilde harcarlar. Üçüncüsü ve sonuncusu, kapitalistler, bünyesinde işçileri sömürdükleri toplumun kurumsal yapısını oluşturan hukuki ve politik süreç üzerinde orantısız bir etkiye sahiptirler; kapitalist çıkarlar mülkiyet ve çalışma hukukunun çerçevesini oluşturan politik süreçlere hükmeder. Iş iler kendi sendikalarını ve partilerini ilan etme ve kurma hakkını kazansa bile (bazı ülkelerdeki işçi hareketleri büyük bir mücadeleden sonra bunu başardı), kapitalistler kitle iletişim araçlarına daha kolay ulaşması, siyasi partileri fonlaması, h k metler kar marjlarını düşürdüğünde yatırımını çekmesi ve sermaye kaçışı tehdidinde bulunması, ve kendi şirketlerinde ve lobi acentelerindeki kazançlı işlerde geçmişte ve muhtemelen gelecekte de devlet memurlarına iş vermesi aracılığıyla orantısız nüfuzunu kullanır (Wright 2010: 81–4). Iş iler ve kapitalistler değiş tokuş alanı, üretim ve geniş çaplı politik süreçte asimetrik yapısal güce sahiptir. Sonuç olarak, çalışma koşullarını oluşturmada birincisi ikincinin isteğine önemli ölçüde boyun eğer (daha fazlası için bkz. Wright 2000 [2015]). Bazı sosyalistler bu yapısal g   eşitizliğinin, işçilerin kendini belirleyen, kendi kendisinin efendisi olan özneler olma konusundaki saygınlığına karşı yapılmış bir hakaret olduğunu savunur.

Sosyalistler tahakküme dair yukarıda bahsedilen üçüncü noktayı kapitalizmin demokrasi ile çeliştiğini söylemek için de kullanır (Wright 2010: 81–4; Arnold t.y. [D K]: b l. 4; Bowles ve Gintis 1986; Meiksins Wood 1995). Demokrasi, toplumsal yaşamlarını yapılandıran politik

süreçleri etkilemede insanların kabaca eşit bir güce sahip olmalarını gerektirir—veya eşitsizliğin en azından ırk, cinsiyet ve sınıf gibi ahlaki önem taşımayan özellikleri yansıtmamasını gerektirir. Sosyalistler, kapitalizm ve demokrasi arasındaki çatışmayla ilgili olarak üç noktanın üzerinde dururlar. Birincisi politik demokrasinin bugünkü bilindik haliyle ilgilidir. Çok partili seçim sistemlerinin varlığında bile, kapitalist sınıfın üyeleri—azınlık bir nüfus olmalarına rağmen—işçi sınıfının üyelerinden çok daha etkilidir. Hükümetler gündemlerini kapitalistlerin istekleri doğrultusunda belirlemeye eğilimlidir; zira yukarıda taslağı çizilen çeşitli gerekçelerin yanı sıra kamu politikalarını fonlayacak olan vergileri artırmada onların yatırım kararlarına bağlıdırlar. Sosyalist partiler seçimleri kazansa bile, ekonomik sistemin temellerini değiştirmedeği sürece kapitalistlerin isteklerine uymak zorunda kalırlar. Dolayısıyla sosyalistler seçim demokrasisinin vaatlerini yerine getirmesi için toplumun ekonomik yapısında köklü değişiklikler yapılması gerektiğini savunur. Politik güç, ekonomik güçten yalıtılamaz. İkinci olarak, bu tür değişikliklerin doğrudan bir öneme sahip olabileceğini de düşünürler. Aslında, radikal demokrat olan sosyalistler, ekonomik alanın kendisindeki karar verme gücüne dair eşitsizliği azaltmanın (idari alandaki eşitsizliği azaltmak için) sadece araçsal bir öneme sahip olmadığını, aynı zamanda ekonomik özneler olarak insanların gündelik yaşamlarındaki kendini belirleme oranını artırma adına onun doğası itibarıyla önemli olduğunu savunurlar. Bu nedenle çoğu demokratik sosyalist, demokrasi ve kapitalizm arasındaki çatışma sorununa karşı demokratik ilkeleri ekonomik alana genişleten bir çözüm talep ederler (Fleurbaey 2006). Politik ve ekonomik sistemler arasındaki paralelliği keşfeden sosyalistler, demokratik ilkelerin tıpkı politik alanda olduğu gibi ekonomik alana uygulanması gerektiğini, çünkü ekonomik kararların da politik kararlar gibi insanların özgürlüğü ve refahı konusunda çarpıcı sonuçları olduğunu savunurlar. Bu iki alanın ilişkisi konusuna dönecek olursak, sosyalistler işçilerin ekonomik alanda (özellikle çalışma yerinde) kendi kararlarını belirlemesini teşvik etmenin, politik düzeydeki demokratik katılımı artıracaklarını da savunurlar (Coutrot 2018: böl. 9; Arnold 2012; işyeri demokrasisi üzerine bir inceleme için bkz. Frega ve ark. 2019). Son olarak argümanın üçüncü dizisi katılımcı bir demokrasi idealini gerçekleştirmek için sosyalist reformların önemini keşfetmiştir; insanlar bu demokrasiye özgür ve eşit akıl yürütenler olarak katılıp gerçekte herkesin ortak menfaatine olacak kararlar vermeye çalışırlar (J. Cohen 1989).

3.2.3. Yabancılaşma

Yukarıda bahsedildiği gibi sosyalistler bireysel özgürlüğü onaylamalarında ongun yaşamlara izin veren *gerçek* ve *etkin* bir özgürlüğe özel bir ilgi duyarlar. Bu özgürlük sıklıkla pozitif bir

kendini gerçekleştirme idealiyle ilişkilendirilir; bu da yabancılaşma yaratan kapitalizmin eleştirisini motive eder. Bu perspektif, sosyalizmdeki üretim etkinliği ile kapitalizmdeki güçlü karşıtlığına dair Marx'ın görüşleri hakkında bilgi verir. Sosyalizmde, "zorunluluk alanı" ve ona karşılık gelen zorunlu ama genellikle arzu edilmeyen, temel geçimi sağlamak için gereken emek kısıtlanacaktır ki insanlar çalışmanın—yaratıcılığı, yeteneklerin geliştirilmesini ve diğerleri ile anlamlı iş birliğini içeren—arzu edilebilir bir biçiminin olduğu "özgürlük alanına" da ulaşabilsin. Bu özgürlük alanı "kendi başına amaç olan insani enerjinin gelişimini" serbest bırakacaktır (Marx 1991: 957–9). Bireylerin kendisini gerçekleştirmesine izin veren ve onu kolaylaştıran bu çalışma "bireyin çok yönlü gelişimine" olanak tanıyacak ve aslında "temel amaç" olacaktır (Marx 1875 [1978b: 531]). Sosyalist toplum, "tüketimde olduğu gibi üretim de her yönden geliştirilmiş olan zengin bireyselliğin gelişimini" ön plana çıkaracak (Marx 1857–8 [1973: 325]); "her bir bireyin tam ve özgür gelişiminin yönetici ilke olduğu daha ileri bir toplum biçimi" oluşturacaktır (Marx 1867 [1990: 739]). Buna karşın, kapitalizm nüfusun büyük çoğunluğunun çalışma hayatında kendini gerçekleştirmesine izin vermez. İşçiler genellikle ilgi çekmeyen hatta kişinin gelişimini engelleyen işlerde ıkına sıkına çalışırlar. Üretimin nasıl baş göstereceğini veya üretimin çıktılarıyla ne yapılacağını kontrol etmezler. Üstelik diğerleriyle olan ilişkileri bir yoldaş ilişkisi değil, daha çok tahakküm (patronların altında) ve rekabet (yoldaşları olan işçilere karşı) ilişkisidir.

Emek [yabancılaştığında] işçiye *dışsaldır*; yani, onun özsel varlığına ait değildir; ... bu nedenle, çalışmasında kendini onaylamaz, ama reddeder; kendinden memnun olmaz, ama mutsuzluk duyar; fiziksel ve zihinsel enerjisini özgürce geliştirmez, ama bedenini çürütür, zihnini iflas ettirir. ... Öyleyse o, bir ihtiyacın karşılanması değildir; sadece ona dışsal olan ihtiyaçları karşılamanın bir aracıdır (Marx 1844 [1978a: 74]).

Son zamanlardaki çalışmalar bu fikirleri daha da geliştirmiştir. Elster Marksist kendini gerçekleştirme idealinin gelişimini ve en detaylı tartışmasını sunmuştur. Bu fikir, "bireyin yetenekleri ve güçlerinin tam ve özgür olarak gerçekleşmesi ve dışsallaşması" olarak tanımlanır (Elster 1986: 43; 1989: 131). Kendini gerçekleştirme, bireylerin kendi yetilerini geliştirdiği (örn. inşaat mühendisliğinin ilkelerini ve tekniklerini öğrenmek) ve sonrasında bu güçleri gerçekleştirdiği (örn. bir köprünün inşasını tasarlamak ve bu inşa sürecine katılmak) iki adımlı bir süreçtir. Kendini dışsallaştırma ise bireye ait güçlerin—toplumsal tanınmanın potansiyel fayda içeren sonucuyla, ve öz saygı ve onurda ona eşlik eden destekle—diğerleri için görünür hale geldiği bir süreci niteler. Bunun yanında, bu Marksist idealin daha gerçekçi olması için Elster onun yeniden formüle edilmesi gerektiğini söyler. Hiç kimse güçlerini tamamen

geliştiremez ve hiçbir olası ekonomi, kişilerin daima tamı tamına ilk tercihleri olan işlerde çalışmasını ve bu işleri sadece en çok istedikleri şekilde yapmasını sağlayamaz. Dahası, diğerleri için ve diğerleriyle birlikte kendini gerçekleştirme (ve böylece kendini gerçekleştirmenin ortaklaşalık idealiyle birleşmesi de) her zaman tıkr tıkr işlemeyebilir; çünkü, büyük ve kompleks toplumlardaki üreticiler, uzaktaki diğerlerinin ihtiyaçları tarafından güçlü bir şekilde harekete geçirilemeyebilir ve iş bölümünün önemli biçimleri varlığını sürdürebilir. Elster yine de sosyalist kendini gerçekleştirme idealinin peşinde koşmaya değer olduğu kanaatindedir (örn. işçi kooperatiflerinde üretim fırsatlarının doğması ile). Diğerleri, kendini gerçekleştirmeyi ve dayanışmayı içerecek tarzda üretmeye dair sahici seçeneklere ilişkin talebin, "*Yetenekler/İhtiyaçlar İlkesi*"nin uygulanması açısından önemli olduğunu düşünmüştür (Gilabert 2015: 207–12) ve onun iyi kavramlarına dair liberal tarafsızlık koşulunu ihlal ettiği suçlamasına karşı anlamlı çalışma fırsatları hakkını savunmuştur (Gilabert 2018b: böl. 3.3). (Yabancılaşma ve kendini-gerçekleştirme üzerine daha ayrıntılı tartışmalar için bkz. Jaeggi 2014: böl. 10.)

Yeni akademik çalışmalar üretim örgütlenmesi hakkındaki güncel değişiklikleri inceler. Boltanski ve Chiapello, kapitalizmin 1980'lerden beri işçilerin takımlar halinde çalıştığı ve karar almada ciddi güç sahibi olduğu ekonomik etkinlik şemaları oluşturarak vasıfsız ve yaderk işe karşı yöneltilen (onların deyimiyle) "artistik eleştiri"yi kısmen absorbe ettiğini öne sürdü. Fakat bu yeni çalışma biçimleri, her ne kadar özellikle birtakım bilgi-yoğunluklu sektörlerde yaygın olsa da, bütün işçilerin kullanımına açık değildir ve bunlar hala sermaye sahiplerinin ve onların kar-odaklı stratejilerinin nihai denetimi altında uygulanmaktadır. Ayrıca (gitgide aşınan) refah devletindeki tipik sosyal güvenlik politikalarının tasfiye edilmesiyle uyum içinde iş görürler. Bu nedenle, kapitalizmin insanların özgünlüğünü, yaratıcılığını ve özerkliğini engellediğini söyleyen sosyalist eleştirinin "artistik" dizisi bütünüyle absorbe edilmemiştir ve yenilenmelidir. Bu aynı zamanda eşitsizlik, güvensizlik ve bencillikle mücadele eden diğer "toplumsal eleştiri" dizisi ile bir araya getirilmelidir (Boltanski ve Chiapello 2018: Giriş, böl. 2). Diğer yazarlar bu yeni çalışma biçimlerinde ekonomik örgütlenmenin gelecek biçimlerinin tohumlarını bulurlar—işçilerin üretimin sofistike süreçlerini kendi başlarına planlayıp kontrol edebildiğine, ve kapitalistlerin ve görevlendirdikleri yöneticilerin büyük ölçüde gereksiz olduğuna dair kanıtlar oluşturduklarını iddia ederler (Negri 2008).

Son zamanlarda yabancılaşma eleştirisi, Forst'un (2017) yabancılaşma ve tahakküm arasındaki ilişkiyi keşfetmesi aracılığıyla daha da geliştirilmiştir. Bu analize göre, yabancılaşmanın temel problemi, insanın özerkliğini reddetmesidir—özgür ve eşit düzeyde kanun koyucu olmalarını,

kendilerine ve birbirlerine meşrulaştıracak biçimde toplumsal yaşamı şekillendirme haklarını ve yeteneklerini reddetmesidir. (Ayrıca Leopold 2018'deki yabancılaştırma kavramının genel analizine bakınız.)

3.2.4. Verimsizlik

Kapitalizmin geleneksel bir eleştirisi de onun verimsiz olmasıdır (özellikle Marksistler arasında). Kapitalizm, zenginliğin ve insani potansiyelin yok edildiği ve boş yere harcandığı döngüsel krizlere eğilimlidir. Örneğin, şirketler maliyetleri kısmak ve karı maksimize etmek için çalışmadan tasarruf eden teknolojileri tercih ederler ve işçileri işten çıkarırlar. Ancak bu son kertede kendi ürünlerine olan talebi azaltır; bu ise şirketleri maliyetleri daha fazla kısma zorlar (daha fazla işçiyi işten çıkararak veya üretimi aksatarak). İddia edilen şudur ki sosyalizm krizlere bu kadar eğilimli olmayacaktır; çünkü üretim gerekçesi kar maksimizasyonu değil, ihtiyaçların karşılanmasıdır. Bu eleştiri çizgisi ne kadar önemli olsa da çağdaş sosyalistler arasında çok yaygın değildir. Kapitalizm tarihsel olarak oldukça esnek olduğunu kanıtlamıştır; krizlerden sonra kendisini yeniden canlandırmış ve üretkenliğini zamanla önemli ölçüde genişletmiştir. Tek değerlendirme kriteri üretkenlik olsaydı kapitalizmin en akla yatkın rejim olduğu bile söylenebilirdi.

Sosyalistler yine de kapitalizmin bazı ciddi verimsizlikler içerdiğine işaret eder. Örnek olarak şunlar verilebilir: kamu mallarının düşük üretimi (toplu taşıma ve eğitim gibi), doğal kaynakların düşük fiyatlaması ve aşırı tüketimi (fosil yakıtlar ve balık stokları gibi), negatif dışsallıklar (kirlilik gibi), piyasa sözleşmelerinin ve özel mülkiyetin gözetimi ve uygulanması (sömürülenlerin, karını maksimize etmeye çalışan patronların talep ettiği kadar sıkı çalışmaya istekli olmayabileceğini ve ötekileştirilenlerin çaresizlik yüzünden hırsızlık yapabileceğini düşünürsek), ve fikri mülkiyet haklarının belirli kusurları (buluşun yayılmasını engelleme, ve yaratıcı etkinliklere hakiki bir ilgisi olan ve bu etkinliklerle karı maksimize etmekten ziyade halka hizmet etme isteği nedeniyle meşgul olan kimselerin yabancılaştırılması gibi) (Wright 2010: 55–65). Gerçekte mevcut olan kapitalist toplumlar, bu problemlerin bazılarını en azından belirli ölçülerde karşı koyma adına düzenlemeler yapmıştır. Örneğin, negatif dışsallıklarla ilgili ekonomik etkinlikleri sınırlandırmak için koyulan kural ve vergiler; ve piyasa tarafından yeterince desteklenmeyen pozitif dışsallıkları sürdürmek için oluşturulan kamu fonu ve sübvansiyonlar. Ancak sosyalistler bu tip mekanizmaların kapitalizme dışsal olduğu konusunda ısrarcıdır; zira onlar, (bu ekonomik örgütlenmedeki temel yönelimin) kar maksimizasyonunun

alanını ve mülkiyet haklarını sınırlandırır. Bu düzenlemeler, kapitalist olmayan ve hatta sosyalist olan bazı ögeler öne sürerek bu ekonomik sistemin melezleştirilmesine yol açar.

Verimliliğin, sadece maddi tüketim ürünlerinin üretimini maksimize etme yönünden değerlendirilmesinin zorunlu olup olmadığı da önemli bir sorundur. Maksimize etme testleri ile ilgili olduğu zaman hesaba katılan ölçek veya fayda alanı, bu ürünlerden daha fazlasını içeriyorsa, boş zamanın ulaşılabilirliğini düşürme (ve onu bütünüyle eşit olmayan bir şekilde bölüştürme) eğilimine sahip olan kapitalizm verimsiz olduğu gerekçesiyle de eleştirilebilir. Bu durum, insanların boş zamanın olanaklı kıldığı çeşitli ürünlere ulaşımını kısıtlar—örneğin, arkadaşlık geliştirme, aile, topluluk veya politik katılım. Teknolojik yenilikler, daha az girdi kullanıp (emek süresi gibi) üretimin önceki seviyesini koruma veya girdi miktarını koruyup daha fazla üretim yapma arasında bir seçim imkanı oluşturur. Çok iyi bilindiği üzere John Maynard Keynes ilk seçeneğe meylatmenin makul olacağını düşünüyordu ve teknolojinin sınırları genişledikçe toplumların bu yönde ilerleyeceğini umdu (Keynes 1930/31 [2010]; Pecchi ve Piga 2010). Ancak kapitalizm, büyük ölçüde kar maksimizasyonu güdüsü yüzünden, ikinci (daha az savunulabilir) seçenek lehinde doğal bir eğilim gösterdi. Dolayısıyla kapitalizm kurucu ekonomik aktörlerin—hem şirketler hem de bireylerin—gerçekçi seçeneklerini kısıtlar. Şirketler işçilerinin geniş kapsamlı çıkarlarının önüne geçen kazançların peşinden koşmazsa rekabet üstünlüğünü kaybedecek ve iflası göze almış olacaktır (çünkü ürünleri muhtemelen daha pahalı olacaktır). Üstelik işçilerin birkaç saatlik çalışma için makul ücretler veren bir iş bulması genellikle zordur. Boş zamanı artırmayla—ve de çevre riskiyle—ilgilenen sosyalistler bu eğilimi kaygı verici bulur (bkz, örn. G.A. Cohen 2000a: böl. XI). Maddi tüketim nesnelerinin üretimindeki artış ile boş zamanın artması (ve çevre koruma) arasındaki çatışma kaçınılmaz ise, enine boyuna düşünüldüğünde, birincinin öncelik taşıması gerektiği—özellikle bir ekonomi, maddi üretkenliğin yüksek bir seviyesine ulaştığında—bariz değildir.

3.2.5. Liberal Eşitlikçilik ve Kapitalizmdeki Eşitsizlik

Kapitalizme liberal eşitlikçi gerekçelerle de karşı çıkmıştır ve bu gerekçeler sosyalizmi destekleyecek biçimde kullanılmıştır (Rawls 2001; Barry 2005; Piketty 2014; O'Neill 2008a, 2012, 2017; Ronzoni 2018). Birçok okuyucusu John Rawls'u uzun süre kapitalist refah devletinin eşitlikçi bir biçiminin (veya "hafif düşsel İsveç" olarak ifade edilen düzenlemenin) savunucusu olarak ele alsada, aslında Rawls bu tür kurumsal düzenlemeleri, politik özgürlüğün ilkelerini veya fırsat eşitliğini gerçekleştirme, veya maddi eşitsizlikleri yeterince sıkı sınırlar içinde tutma konusunda yetersiz olduğu gerekçesiyle reddeder. Liberal eşitlikçi adalet

ilkelerinin gerçekleşmesi için gereken kurumlar konusundaki kendi beyan ettiği görüş, (üretim araçlarının özel mülkiyeti ve onun eşitlikçi dağıtımını birleştirecek ve böylece kapitalistler ve işçiler arasındaki sınıf ayrımını kaldıracak olan) "mülk-sahiplendirici demokrasi"nin bir biçimi ile (bireysel şirketlerin devredilmiş denetimi ile üretim araçlarının çoğunda kamu mülkiyetini kabul eden) liberal demokratik sosyalizmin bir biçimi arasında resmi olarak tarafsızdı (Rawls 2001: 135–40; O'Neill ve Williamson 2012). Rawls'un liberal demokratik sosyalizm versiyonu kendi yazılarında yeterince geliştirilmezken, yine de o açıkça sosyalist olmayan fakat liberal demokrasinin merkezi değerleri adalet ve eşitliği mesele eden normatif temeller üzerine kurulu bir demokratik sosyalizm biçimini savunan enteresan bir teorisyen vakası olarak göze çarpar (ayrıca bkz. Edmundson 2017; Ypi 2018).

Rawls'a benzer şekilde, liberal eşitlikçi gerekçelerle yapılan, en azından kısmen sosyalist, kurumsal düzenlemeleri savunan diğer bir teorisyen Nobel ödüllü ekonomist James Meade'dir. Meade tartışmasız liberal değerler konumundaki özgürlük, güvenlik ve bağımsızlığa merkezi bir yer vererek şunu iddia eder: kapitalizmdeki olası sosyoekonomik eşitsizlikler öyle düzeylerde ki kapitalist bir ekonomik sistem bu sistemde yaşayanlara haklı gösterilecekse, vatandaşlara ayrılmış devlet fonunu geliştirme gibi sosyalist öğelerle kapsamlı bir biçimde yumuşatılması gerekecektir (Meade 1964; O'Neill 2015 [DİK], 2017; O'Neill ve White 2019). Meade'den daha geriye gidildiğinde, J. S. Mill de "sosyalizme giden liberal yol" şeklinde tarif edebileceğimiz bir rotada ilerleyen bir teorisyen olarak görülebilir—Mill *Otobiyografi*'sinde kendi görüşünü "nitelikli sosyalizm"ın kabulü olarak tarif etmiştir (Mill 1873 [2018])—,ve Mill daha eşitlikçi bir ekonomi yaratmak için büyüme odaklı bir ekonomiden ziyade durağan bir ekonomiyi savunmayı da içeren geniş çaplı önlemler alınmasını ve kapitalizmdeki birçok şirketin karakteristiği olan hiyerarşik yapılardan ziyade işçilerin kolektif sahipliğini ve şirketlerin kendi kendilerini yönetmesini savunur; miras ve hak edilmemiş gelire yüksek vergi koyulmasını destekler (Mill 2008; ayrıca bkz. Ten 1998; O'Neill 2008b, Pateman 1970). Bu argüman çok daha yakın zamanda şu şekilde geliştirilmiştir: kapitalist ekonomiler, özellikle toplumun en zenginlerinin gelir ve servetinde ani hızlanma olduğunda eşitsizliğin yüksek seviyelerine çıkma eğiliminde olduğu için, daha öncesinde normatif yükümlülüklerin yalnızca kapitalist ekonomilerin ılımlı reformunu gerektirdiğini düşünen kişilerin çoğu, daha radikal sosyalist kurumsal önerileri desteklemeye ihtiyaç duyabilirler (Ronzoni 2018).

4. Sosyalist Kurumsal Tasarılar (Boyut BII)

Yukarıdaki tartışma kapitalizmin sosyalist eleştirilerine odaklandı. Bu eleştiriler kapitalizmin sosyalistlerin bağlı olduğu ilkeleri veya değerleri gerçekleştiremediğini konu edinir. Fakat bu ilkeleri veya değerleri gerçekleştirecekmiş gibi görünen—veya en azından bunlara büyük ölçüde saygı duyan—alternatif ekonomik sistem ne olacaktır? Bu soru bizi sosyalizmin ikinci boyutuna (BII) götürür. Birkaç önerilmiş modeli değerlendireceğiz. Burada bu modellerin hem gerçekleştirilebilirliği hem de arzu edilebilirliği hakkındaki eleştirel meseleleri ele alacağız. İdeal sosyalist tasarıları, mevcut kapitalist toplumlarla kıyaslayan argümanlar tatmin edici değildir; biz birbiriyle benzer olanları kıyaslamalıyız (Nove 1991; Brennan 2014; Corneo 2017). Dolayısıyla, sosyalizmin ideal biçimleri ile kapitalizmin ideal biçimlerini, kapitalizmin mevcut versiyonlarıyla sosyalizmin mevcut versiyonlarını kıyaslamalıyız. Daha önemlisi, bu sistemlerin gerçekleştirilebilir örnekleri arasındaki kıyaslamaları aklımızda bulundurmalıyız. Bu, sosyalizmin gerçekleştirilebilir biçimlerini formüle etmeyi gerektirir. Gerçekleştirilebilirlik ölçütleri iki şekilde vuku bulabilir: Önerilen bir sosyalist sistem ortaya çıktığında onun çalışabilirlik ve istikrar derecesi gözetilebilir veya henüz var değilken ona şimdiki koşullardan ulaşılma derecesi gözetilebilir. Bu bölümde birinci meseleleri ele alacağız; ikincisini ise dikkatimizi sosyalizmin üçüncü boyutuna (BIII) ve sosyalist geçiş veya dönüşüm sorunlarına verdiğimiz bölüm 5'e bırakacağız.

4.1. Merkezi ve Katılımcı Planlama

Sosyalizm eşitlik, demokrasi, bireysel özgürlük, kendini gerçekleştirme ve dayanışma yönünden kapitalizme kıyasla daha mı iyi olacaktır? Bu, sosyalizmin bu idealleri gerçekleştirecek çalışabilir versiyonlarının varlığına bağlıdır (veya bu idealleri en azından kapitalizmin çalışabilir biçimlerinden daha büyük ölçüde gerçekleştirmesine). Birinci önermeler kümesi hem üretim araçlarının mülkiyetini hem de piyasaları ortadan kaldıran bir ekonomik sistem öngörür. Bu modelin birinci versiyonu *merkezi planlamadır*. Bu, yukarıdan-aşağı, hiyerarşik bir modelde anlaşılabilir. Merkezi bir otorite, ekonomideki teknik potansiyel ve tüketicilerin ihtiyaçları hakkında bilgi toplar; birinci ve ikinci arasındaki optimal eşleştirmeyi arayan bir üretim hedefleri kümesi formüle eder. Bu hedefler, aracı acentelere ve nihayetinde yerel şirketlere devredilen bir plan içinde sunulur; bu şirketler devredilen plana göre üretim yapmak zorundadır. Eğer bu işe yararsa, bu öneri tüketim ürünlerine en gerçekleştirebilir seviyelerdeki eşit ulaşım imkanını herkes için güvence altına alacaktır. Ancak eleştirmenler bu modelin ciddi gerçekleştirebilirlik engelleriyle yüz yüze olduğunu savunmuştur (Corneo 2017: böl. 5; Roemer 1994a: böl. 5). Merkezi bir otoritenin üretici ve tüketicilerden ilgili bilgileri toplaması oldukça zordur. İkincisi, yeterli bilgi toplayabilse bile optimal bir

planın hesaplanması, planlayıcıların kapasitesini aşabilecek oldukça kompleks hesaplamalar gerektirecektir (en komplike teknolojik desteğe ulaşma imkanı olsa bile). Son olarak, kayda değer teşvikler mevcut olmayabilir. Örneğin, şirketler üretim için ihtiyaç duydukları kaynakları abartma eğiliminde olabilir ve ne kadar üretebilecekleri konusunda yanlış yönlendirebilirler. Ciddi manada ödül ve ceza ile karşılaşmayan şirketler (rekabetçi piyasa tarafından sunulan iflas veya kar beklentileri gibi), yeniliği düşük seviyelerde tutacaktır. Sonuç olarak planlanmış bir ekonominin, kuşatıcı kapitalist ekonomilerin gerisinde kalması mümkün olacak ve üyeleri ona olan inançlarını kaybetmeye eğilimli olacaktır. Bu toplumun yeterli sayıdaki bireyi güçlü bir ödev duygusuna sahip olursa, yüksek iş birliği seviyeleri (ve yenilik yapma konusundaki isteklilik) yine de mevcut olabilecektir. Fakat eleştirmeler bunun gerçekleştirilmesini olası görmeyerek şu uyarıda bulunurlar: "yalnızca istisnai bireylerle işleyen bir sistem, yalnızca istisnai durumlarda çalışır" (Corneo 2017: 127).

Merkezi planlı ekonomilerin güncel denemeleri, onun en iyi versiyonuna sadece kısmen yaklaşabilmiştir. Dolayısıyla, yukarıda bahsedilen (en iyi versiyonlarını bile sarsan) problemlere ek olarak başka kusurlar da göstermişlerdir. Örneğin, Sovyetler Birliği'nde uygulanan sistem, politik ve ekonomik gücün tek partiyi kontrol eden bir elitin elinde aşırı biçimde toplanmasını içerir; bu parti de demokratik olmayan devlet aygıtlarını kontrol eder. Bu model, ülkeyi sanayileştirme konusundaki (Nazi Almanyası'nı mağlup edecek seferberlikte ülkenin seferber olabilmesini sağlayan) başarılarına rağmen yeterli düzeyde teknik yenilik üretmede ve ileri kapitalist ekonomilerde mevcut olan türde bir tüketici ürünler çeşitliliğini sunacak yoğun büyümeyi gerçekleştirilmede başarısız oldu. Dahası, birçok sosyalistin de değer verdiği kişisel ve politik özgürlükleri hor gördü.

Bu geniş çaptaki yetkisiz kılmaya tepki gösteren sosyalist planlamanın ikinci bir modeli, planlamanın farklı ve daha demokratik bir biçimde yapılmasını tavsiye etti. Nitekim *katılımcı planlama* (veya *katılımcı ekonomi* "*Katekon*" [*"Parecon"*]) modeli aşağıdaki kurumsal özellikleri önerir (Albert 2003, 2016 [DİK]). Birincisi, üretim araçları toplumsal olarak sahiplenilecektir. İkincisi, üretim işçilerin kontrol ettiği şirketlerde gerçekleşecektir (böylece işyerinde demokrasi teşvik edilecektir). Üçüncüsü, işçilerin hem entelektüel hem de bedensel işle meşgul olduğu, dengeli "iş kompleksleri" devreye sokulacaktır (böylece kendini gerçekleştirme teşvik edilecek ve yaygınlaştırılacaktır). Dördüncüsü, işçilerin yevmiyesi dayanışmacı bir tarzda, onların çabası, özverisi ve özel ihtiyaçlarına göre belirlenecektir (nispi gücüne veya çıktıya göre değil—böyle olsaydı muhtemelen ahlaki olarak sorumlu olmadıkları doğal yeteneklerdeki farklılıklar devreye girecekti). Sonuncusu ve en önemlisi ekonomik iş

birliği, kuşatıcı katılımcı planlamayı temel alacaktır. Bu, yuvalanmış işçi konseylerinin kompleks bir sistemini, tüketici konseylerini ve İterasyon Kolaylaştırma Kurulu'nu [*Iteration Facilitation Board*] içerir. İşçi ve tüketici konseylerinin kendi bünyesinde ve birbirleri arasında gerçekleşen ve ilgili kurul aracılığıyla kolaylaştırılan çeşitli müzakere adımları, arz ve talep cetvelleri arasındaki eşleşmeler bulunana kadar devam edecektir—sadece birkaç ümit vaat eden düzenleme yapıp tam bir anlaşma olmadığında oylama yöntemine başvurulacaktır. Bu, ekonomik alanı müzakereci bir demokrasi alanına dönüştürecektir.

Bu öneri bölüm 4.1'de ifade edilen sosyalist değerlerin tam paketini karşılıyormuş gibi görünüyor. Merkezi planlamanın özgürlükle ilgili olarak göstermiş olduğu eksikliklerin önemli biçimde üstesinden geliyor. Diğer yandan, eleştirmenler Katekon'un ciddi gerçekleştirilebilirlik engelleriyle karşı karşıya olduğu konusunda uyarıda bulunmuştur. Özelde ise, Katekon'un beşinci kurumsal boyutunu oluşturan yinelemeli planlama çok büyük bilgi karmaşıklığı gerektirecektir (Wright 2010: 260–5). Bu kurumun faaliyetlerine katılan katılımcıların, komplike bilgisayarların yardımıyla bile, bireysel ihtiyaçların çeşitliliğini tatmin edici şekilde karşılayan bir üretim planı oluşturma konusunda yeterince başarı göstermeleri olası değildir. Katekon'un bir savunusu ise buna ekonomik karar alma sürecinin, başlangıç aşamaları haricinde o kadar külfetli olmayacağını ileri sürerek yanıt verecektir. Dahası, mevcut kapitalist toplumlarda bulunan bilgisayar bağlantılarının ardındaki planlama ve değerlendirmeye harcanan zamana ve bunun için yapılan evrak işlerine artık gerek olmayabilecektir (kapitalist toplumlar sayısız bireysel ve kurumsal bütçe çalışmalarını, ve onların çeşitli muhasebesini ve hukuki dış çemberleri içerir). Ayrıca Katekon her bir durumda üretkenlik yönünden daha külfetli ve verimsiz olsa bile özgürlük, eşitlik, kendini gerçekleştirme, dayanışma ve demokrasi değerleri açısından yüksek performans gösterdiği düşünülürse, yine de toplamda tercih edilebilir bir ekonomik sistem olabilecektir (Arnold t.y. [DİK]: böl. 8.b).

4.2. Piyasa Sosyalizmi

Merkezi planlamaya dair yukarıda bahsedilen problemlerden bazıları, verimsizlik ve güçler birliği ile ilgili olanlar, bazı sosyalistleri piyasalara merkezi bir rol verilen alternatif ekonomik sistemler keşfetmeleri için motive etmiştir. Piyasalar kendi problemlerini oluşturur (özellikle tekeller, negatif dışsallıklar ve asimetric bilgi içerdiklerinde). Fakat bu "piyasa başarısızlıkları"na karşı düzenlemeler yapılırsa, piyasalar büyük kompleks toplumlardaki talep arz uyumunu oluşturacak en uygulanabilir mekanizma olabilir (çünkü yüksek fiyatlar yüksek talebi işaret eder ve bunu karşılamak için arzda bulunulurken, düşük fiyatlar düşük talebi işaret

eder ve bu arzın diğer ürünlerde yoğunlaşmasını sağlar). *Piyasa Sosyalizmi* geleneksel sosyalistlerin, geçinmek için çalışmasına gerek olmayan kapitalist bir sınıf ve onlar için çalışan emekçi bir sınıf arasındaki toplumsal bölünmeyi engelleme arzusunu onaylar, fakat üretime yol göstermede piyasadan istifade etmeyi kapitalizmden ödünç alır. Bu yaklaşım etrafında birkaç özgül sistemin önerildiği hararetli bir tartışma olmuştur.

Versiyonlardan biri *ekonomik demokrasi* modelidir (Schweickart 2002 [2011], 2015 [DİK]). Üç temel özelliği vardır. Birincisi, üretim işçiler tarafından yönetilen şirketler tarafından üstlenilir. Kendi kendisini yöneten işçi girişimleri devletin kiraladığı bazı üretim araçlarının geçici kontrolünü sağlar. İşçiler ne üreteceğine ve nasıl üreteceğine karar verir, ve tazminat şemalarını belirler. İkincisi, ürün ve hizmetler için bir piyasa vardır. Kar güdüsü korunur ve şirketler arasında bazı eşitsizliklerin olması olasıdır; fakat bunun kapitalizmden çok daha düşük seviyede olması beklenir (çünkü ayrı bir kapitalist sınıf olmayacaktır ve işçiler kendi şirketleri için kayda değer düzeyde eşitsizlik içeren gelir şemalarını demokratik yollarla onaylamayacaktır). Sonuncusu, yatırım akışı demokratik olarak hesap verebilir kamu yatırım bankaları aracılığıyla toplumsal olarak kontrol edilir; bu bankalar, girişimlerin fonlanmasını toplumsal önem taşıyan kriterler temelinde belirler. Bu bankaların gelir kaynağı sermaye varlıkları vergisidir. Bu sistem (ikinci özelliği ile) piyasaların verimliliğini örgütlerken, bir yandan da (diğer özellikleriyle) sosyalist idealler olan kendini belirleme, kendini gerçekleştirme ve fırsat eşitliğine hizmet eder. Bu model, bazı potansiyel güçlükleri ele almak için daha fazla özellik içerecek şekilde genişletilmiştir. (nihai işveren makamı olarak hükümetin yükümlülükleri, sosyalist tasarruf oluşturma ve borç kurumları, özellikle yenilikçi küçük şirketler için girişimci-kapitalist sektörün uyumu ve dış ticaretle ilgili olarak korumacılığın bazı biçimleri gibi).

Öz yönetimli piyasa sosyalizmi, (kooperatif iş ağına katılan [2015 itibari ile] 70.000'den fazla işçi-sahipten oluşan İspanya'nın Bask bölgesindeki Mondragón Korporasyonu gibi) kooperatif deneyimi gösterilerek gerçekleştirilebilir olması nedeniyle savunulmuştur. Diğer yandan, beş maddede eleştirilmiştir (Corneo 2017: böl. 6). Birincisi, adaletsiz dağıtım meydana getirecektir; çünkü farklı girişimlerde aynı işi yapan işçiler, girişimler piyasada eşit düzeyde başarılı olmazsa eşit olmayan gelir elde edecektir. İkincisi, işçiler yüksek mali risk seviyeleriyle yüz yüze gelecektir; çünkü kaynaklarını daha geniş alana yaymak yerine kendi şirketlerinde yoğunlaştıracaklardır. Üçüncüsü, piyasa fiyatlarına karşı verimsiz yanıtlar verebileceklerdir; çünkü öz yönetimli girişimler, ürünlerinin fiyatları yükseldiğinde işe alımları düşüreceklerdir (ki üyeler kardan daha fazla yararlansın) ve fiyatları düştüğünde işe alımları artıracaktır (ki

sabitlenmiş üretim maliyetlerini karşılayabilsin). Önceki husus göz önünde alındığında, bu sistem yüksek işsizlik de üretebilecektir. Hükümetin şirketlerin daha fazla iş alımı yapmasını zorunlu kılması düşük üretkenliğe neden olacaktır. Bununla birlikte, yukarıda tartışılan modeldeki ilave özellikler bu problemi küçük düzeydeki özel girişimlerin oluşturulmasına izin vererek aşabilecektir ve arka planda bulunan hükümet nihai işveren makamı rolünü üstlenecektir (bu aynı zamanda toplam üretkenliği azaltabilecekse de). Sonuncusu, bazı verimlilik problemleri yatırımı kontrol eden bankalar aracılığıyla çözülebilecekse de, bu büyük güce sahip bankaların (elitler tarafından ele geçirilmeye dair potansiyel problemten kaçınabilecek şekilde) demokratik süreçte yeteri düzeyde hesap verebilir kılınıp kılınamayacağı açık değildir. (Bununla birlikte, yatırımın demokratik kontrolüne dair bkz. Malleson 2014)

Carens (1981, 2003) tarafından önerilen diğer bir sosyalist piyasa modeli işçi öz yönetimini uygulamaz. *Carenci model* birçok yönden halihazırdaki kapitalist sistemi yansıtırken iki temel yenilik getirir. Birincisi, bazı bireysel olarak farklılaşmış ihtiyaçlarla ilgili hükümetin doğrudan tedbiri olacaktır (örn. bir kamu sağlık sistemi aracılığıyla). İkincisi, diğer tüketim ürünlerinden faydalanmak için tam zamanlı çalışan herkes aynı vergi geliri hizmetinden yararlanacaktır. Vergi öncesi maaşlar piyasadaki talep düzeylerini gösterdiği için çeşitlilik gösterecektir. İnsanlar mesleklerini sadece kendisiyle ilgili tercihler temelinde değil, aynı zamanda toplumdaki diğer insanları destekleme adına kendi kapasitelerini kullanmayı ifade eden toplumsal ödev duygusu temelinde seçeceklerdir. Dolayısıyla, *Yetenekler/İhtiyaçlar İlkesi*'ne saygı göstererek vergi öncesi gelirin nispeten yüksek olduğu işlere (kendi yeteneklerine göre) başvuracaklardır. Eğer bu işe yararsa, bu model piyasaların verimliliğini artıracak, fakat kapitalizmdeki bencil motivasyonları ve genellikle bunlarla bağlantılı olan eşitlikçi olmayan sonuçları içermeyecektir.

Carenci modele dair kaygılardan biri şudur: bir ekonomik sistem insanları kooperatif katkılar yapmaya motive etmede önemli ölçüde ödev duygusuna bağlı olduğu zaman bu sistemin iyi iş çıkaracağını beklemek gerçekçi olmayabilir. Bu kaygı şu yollarla giderilebilir: bu modelin onu destekleyecek bir toplumsal değerler sistemini tedricen geliştirecek olan sosyalist bir dönüşümün uzun dönemli hedefi olarak sunulmasıyla (Gilabert 2011, 2017a); ekonomik davranışta bencilce olmayan motivasyonların kayda değer gücü (Bowles ve Gintis 2011) ve "ahlaki teşvikler" in gerçekleştirilebilirliğine dair empirik bulgular gösterilerek (Guevara 1977, Lizárraga 2011); ve önerilen şemayı sürdürmek için eş zamanlı olarak çeşitli motivasyonel mekanizmaları harekete geçirecek stratejiler geliştirerek. Diğer iki kaygı şunlardır (Gilabery 2015). Birincisi, bu model öz yönetimli şirketlerde gerçek çalışma fırsatları hakkında hiçbir

açık tedbir önermez. Kendi belirleme ve kendini gerçekleştirme ideallerini daha fazla karşılamak için, hükümetin bu tür fırsatları değerlendirme konusunda istekli olan kişileri teşvik etmesi konusunda bir şart eklenebilir. İkincisi, bu model, boş zaman ve tüketime ilişkin farklı bireysel tercihlere yeterince duyarlı değildir (herkesin tam zamanlı çalışmasını ve aynı tüketim ve boş zaman demetlerine sahip olmasını gerektiriyor). Bir yandan daha çok tüketmek isteyen insanların daha uzun saatler ve daha yüksek maaşlarla çalışabilmesi, diğer yandan daha çok boş vakit isteyen insanların daha kısa saatler ve daha düşük maaşlarla çalışabilmesi için daha esnek cetveller uygulanabilir. Çalıştığı saat sayısı aynı olan kişilerin gelirleri eşitlenerek mütakabiliyet ve eşitlik düşüncelerine hala saygı gösterilebilir.

Piyasa sosyalizminin birçok biçimi üretim anında bazı hiyerarşilere izin verir. Bu idari biçimler genellikle daha yüksek verimlilik gerekçeleriyle savunulur; ancak yöneticilerin yenilik ve üretkenliği geliştirecek şekilde davranmaya nasıl teşvik edileceği sorusuyla yüz yüzedirler. Onları teşvik etmenin bir yolu, yönettikleri şirketlerin performansını ölçmeye yardım edecek ve onları optimal kararlar vermeye zorlayacak hisse senedi piyasası kurmaktır. Bu yaklaşımın bir örneği (başka örnekleri de vardır—Corneo 2017: böl. 8) *kupon piyasa sosyalizmi*'dir. Romer'in (1994a) versiyonuna göre, bu ekonomik sistem iki tür para ile işler: dolar (avro, peso, vs.) ve kupon. Dolar tüketim ve üretim yapmak üzere mal satın almak için kullanılır; ve kupon bir hisse senedi piyasasında korporasyonlardan hisse satın almak için kullanılır. Bu iki tür para birbirine dönüştürülemez (istisnası aşağıda özetlenmiştir). Yetişkinliğe varan her bir insana kuponların eşit bir kümesi verilir. İnsanlar bu kuponları devlet-düzenlemeli (doğrudan veya karşılıklı yatırım fonları aracılığıyla düzenler) hisse senedi piyasasında, korporasyonlardan piyasa fiyatı üzerinden hisse satın almak için kullanabilirler. Yatırımlarından elde edecekleri temettüyü dolar üzerinden alırlar, fakat kuponların kendilerini bozduramazlar. İnsanlar öldüğü zaman kuponları ve hisseleri yeni nesillere dağıtılmak üzere devlete geri döner—miras bırakılmış zenginliğe izin verilmez—ve kuponlar hediye olarak da aktarılamaz. Dolayısıyla, bu ekonomide ayrı bir sermaye sahibi sınıfı yoktur. Ancak emek piyasasında (idari veya idari-olmayan pozisyonlarda) üstlendikleri işlerde kazandıkları gelirin yanı sıra insanların kendi yatırımlarından (temettülerden) farklı düzeylerde servet elde etmesi sonucunda gelir eşitsizliği ortaya çıkacaktır. Diğer yandan, kuponlar korporasyonlar tarafından dolara dönüştürülebilir; sermaye yatırımını karşılamak için kendi hisselerini bozdurabilirler. Bu kambiyo işlemi kamu merkez bankası tarafından düzenlenir. Üstelik, hükümetten görece bağımsız çalışan kamu bankaları veya kamu yatırım fonları, işletmelerin rekabet piyasasında ürettikleri ürün ve hizmetlerden elde edeceği kazancı maksimize etmeleri için (yatırılmış kuponların gelirlerini

maksimize etmeleri için) onları kupon almaya yönlendirecektir. Ayrıca bu kazancın bir kısmı, doğrudan refah tedbirleri kapsamında devlet tarafından vergilendirilecektir.

Bu model, fırsat eşitliği (kuponların eşit dağıtımı düşünüldüğünde) ve demokrasi (devasa ekonomik güçlerini siyasi nüfuza dönüştürme kabiliyetine sahip kapitalist hanedanlarının tasfiye edildiği düşünüldüğünde) ideallerini dikkate alır. Ayrıca insanlara kendi kaynaklarını nasıl kullanacağını seçme özgürlüğü verir, ve eğitim ve sağlık hizmetleriyle ilgili ihtiyaçları karşılamak üzere dayanışmacı kamu tedbir şemaları içerir. Tüketim ürünleri ve hisselerdeki rekabetçi piyasalar aracılığıyla yüksek seviyede yenilik ve üretkenlik de vaat eder. (Bazı versiyonlarında yüksek seviyede yenilikçi, girişimci bireylerin girdisini kolaylaştırmak için özel şirket sahipliğinin sınırlandırılmış biçimlerine izin verilerek bu model iyileştirilmiştir—Corneo 2017: 192–7). Bu model sosyalizmin geleneksel biçimlerinden sadece üretim araçlarının *toplumsal* mülkiyetini tesis ederek ayrılmaz (daha çok kuponların her bir neslin bireylerine eşit dağıtımı açısından ayrılır). Fakat bu modelin savunucuları sosyalistlerin herhangi bir mülkiyet şemasını fetişleştirmemesi gerektiğini; bunun yerine bu tür şemaları, temel normatif ilkelerin (fırsat eşitliği gibi) uygulanmasında gösterdiği başarı ölçüsüne göre araçsal olarak değerlendirmeleri gerektiğini söylerler (Roemer 1994a: 23–4, 124–5). Bunun yanında, eleştirmenler bu modelin sosyalist ilkelere saygı gösterme konusunda yeterince başarılı olmadığına ilişkin kaygılara sahiptir. Örneğin, piyasa sosyalizminin yönetsel biçiminin (öz yönetimli biçimine karşıt olarak) işyerinde kendini belirleme ve kendini gerçekleştirme yönünden kusurlu olduğunu (Satz 1996), ve gelirdeki eşitsizlik seviyelerinin ve piyasanın üreteceği rekabetçi davranışların ortaklaşalık ideallerini ihlal ettiğini (G. A. Cohen 2009) iddia ederler. Buna karşılık olarak, kupon piyasa sosyalizminin bir savunucusu, bu modelin kısa dönemde uygulanma amacında olduğunu ve sosyalist ilkelerle daha uyumlu olan ileri kurumsal ve kültürel düzenlemelerin daha sonra oluşturulabileceğini, çünkü o zaman daha gerçekleştirilebilir olacaklarını vurgulayabilir (Roemer 1994a: 25–7, 118). Ancak şu bir sorundur ki bu model gelecekte daha köklü değişiklikler olma olasılığını artırmak yerine bu olasılığı azaltabilecek kurumsal ve kültürel düzenlemeleri sağlamlaştırabilir (Brighouse 1996; Gilabert 2011).

4.3. Kuşatıcı Olmayan, Parça Reformlar

Yukarıda tartışılan modeller, kapitalistler ve ücretli emekçiler arasındaki sınıf ayrımının ortadan kalktığı kuşatıcı bir "sistem değişikliği" hayal eder. Sosyalistler bu yapısal değişikliğe uzanmayan parça reformlar da keşfetmişlerdir. Buna tarihsel bir örnek *piyasa ekonomisi ile*

refah devletinin kombinasyonudur. Bu modelde, üretim araçlarının özel mülkiyeti korunuyor, ve üretimin girdi ve çıktıların çoğunu piyasalar belirliyor olsa da, kapitalistlerin işçiler üzerindeki gücünü sınırlandırmak ve işçilerin yaşam olanaklarını geliştirmek için güçlü bir hükümet sistemi devreye sokulur. Sosyal güvenlik hastalık, işsizlik, iş göremezlik ve yaşlılıkla ilgili riskleri ortadan kaldırmaya çalışır. Piyasaların tipik biçimde herkese ulaştırmada başarısız olduğu bu hizmetlerin çoğuna ilişkin olarak vergi-destekli devlet tedbiri uygulanır (örn. yüksek-nitelikli eğitim, toplu taşıma ve sağlık hizmeti). Ayrıca toplu iş sözleşmeleri hem işçi sınıfının politik özneliğine ciddi bir temel sağlar hem de sendikaları ve işçilerin diğer güç enstrümanlarını çalışma koşullarının belirlenmesinde söz sahibi yapar (O'Neill and White 2018).

Bu refah devleti modeli, 2. Dünya Savaşı'dan sonraki otuz yıllık süreçte özellikle Kuzey Avrupa'da (daha zayıf ancak ciddi biçimlerde olmak üzere diğer ülkelerde—buna Güney yarımküredeki bazı ülkeler de dahil) büyük bir başarıyla geliştirildi. Ancak 1980'lerden beri bu model ciddi bir gerileme gösterdi, hatta krize girdi. Bu zaman zarfında servet ve gelir eşitsizliği dramatik biçimde arttı (Piketty 2014; O'Neill 2017). Küreselleşme sermayenin sınır dışına akmasına izin verdiği için mali sektör aşırı derecede güç kazandı ve idari düzenlemelerden büyük ölçüde yakayı sıyırdı. "Aşağı çeken rekabet", vergi oranlarını düşürme ve diğer düzenlemeler yardımıyla yatırım çekmeye çalışan rekabet halindeki devletleri ön plana çıkarıyor; böylece devletlerin refah politikalarını uygulama kabiliyetini elinden alıyor (örneğin bkz. Dietsch 2015, 2018). Bazı sosyalistler bu krizi, refah devletini terk edip yukarıda bahsedilen türdeki daha kuşatıcı değişikliklerin peşine düşmek için bir gerekçe olarak görür. Diğerleri ise alternatiflerinin geleceği belirsizken bu modelin oldukça iyi çalıştığı ispatlanmış olduğundan onun savunulması gerektiğini iddia eder.

Karma ekonomi ve refah devletini genişletme veya daraltmaya dair bu yaklaşımın bir örneği, iki tedbirin bir kombinasyonunu önerir (Corneo 2017: böl. 10, Sonsöz, Ek). Birinci tedbir, politikacıların vatandaşlara daha çok hesap verdiği mekanizmaların uygulanması (politikacıların özel şirketlerle yaptığı ticari işlemlerin düzenlenmesi ve vatandaşların yetkilendirilmesi için daha fazla doğrudan demokrasi örneği sunma), refah devleti tarafından sunulan kamu hizmetlerinin niteliğinin geliştirilmesi (ayrıntılı denetlemeler ve değerlendirmeler yapma, ve seçkin kamu personeli yetiştirilmesi ve görevlendirilmesini teşvik etme), ve vergi rekabetini ve vergi kaçırmayı önlemek üzere vergi politikalarında uluslararası işbirliği yapılması suretiyle refah devletini yenilemektir. Bu önerideki ikinci tedbir, piyasa sosyalizminin, refah devletini baltalamak isteyen güçlü aktörlere karşı güvenilir bir tehdit

olduğunu göstermek için piyasa sosyalizmine dair kontrollü deneyler yapmaktır. Bu tehdit, tıpkı 1945'ten sonra olan komünist devrim tehdidi gibi refah devletini istikrarlı kılmaya yardım edecektir. Spesifik olarak, refah devleti hükümetten görece bağımsız olacak yeni kurumlar yaratabilir ve oldukça yeterlilik taşıyan ve demokratik olarak hesap verebilir kamu görevlileri tarafından yönetilebilir. "Ulusal Varlık Fonları" kamu maddiatını iyi işleyen işletmelere yatırım yaparak kullanacak, vatandaşlar için eşit düzeyde "toplumsal temettü" sağlayacaktır (Ulusal Varlık Fonları üzerine, ayrıca bkz. Cummine 2016, O'Neill ve White 2019). İkinci kurum, bir "Federal Ortaklık", seçilmiş girişimlerin hisselerinin %51'ini satın almak üzere bu fonların bir kısmını kullanarak daha ileri gidecek ve bu girişimlerin yönetim veya denetleme kurullarında öncülük edecektir. Amaç, (yönetim kadrosunda ciddi bir işçi katılımı, ve çevre etkileri ve diğer sorunlara ilişkin etik tüzükler içeren) bu girişimlerin karını maksimize ettiğini, ve böylece standart kapitalist girişimler karşısında arzu edilebilir ve gerçekleştirilebilir bir alternatif sunduğunu göstermek olacaktır. Bu strateji etkin bir biçimde ortaklık piyasa sosyalizmine dair kontrollü deneyler yapacaktır. Çalışan nüfus piyasa sosyalizminin gerçekleştirilebilirliği konusunda haber alacak ve refahçı kazanımların kapitalist muhalifleri refah devletini yeniden tayin edecek bu tür deneylerin yaygınlaştırılması korkusuyla disipline edilecektir.

Diğer bir strateji, toplum içinde *toplumsal gücün etkisini genişletecek* (devlet ve ekonomik güçten farklı olarak) çeşitli deneyler yapmaktır (böl. 1'de tanımlandığı gibi). (Wright 2010: böl. 6—7 içindeki araştırmaya bkz.). Birinci düzenek kümesi, demokrasinin derinleşmesini hedefleyecektir. Doğrudan demokrasi biçimleri vatandaşların karar alma sürecine bilinçli katılımını teşvik edebilir; Brezilya, Porto Alegre'de katılımcı belediye bütçelendirmesinin faaliyete geçmesi buna örnek oluşturur (kamu politikasının önceliklerini tespit eden vatandaşlar meclisi bu uygulamanın önemli bir ögesidir). Seçim kampanyalarının eşitlikçi biçimde fonlanmasıyla (örn. vatandaşlara destekledikleri partilere dağıtması için bir miktar para verilirken partileri de bu kaynak fonu veya korporasyonlar gibi başka bir kaynak fonu arasında seçim yapmaya zorlamak suretiyle), ve toplumsal ölçekteki referandumlara konu olabilecek politik seçenekler üretmek için rastgele vatandaş meclisleri oluşturulmasıyla (Canada, British Columbia'da seçim sistemini değiştirme girişiminde olduğu gibi) temsilci demokrasinin niteliği artırılabilir (ve kapitalistlerin gücüne olan bağlılığı azaltılabilir). Sonuncu olarak, ulusal ekonomi politikaları oluşturulurken, veya bölgesel veya yerel düzenlemeler (örn. çevre ile ilgili) yapılırken hükümet, işçi, iş ve sivil toplum örgütleri arasında müzakere veya pazarlığa önem veren dernekçi demokrasinin biçimleri uygulanabilir. İkinci bir düzenek kümesi,

ekonomide daha doğrudan biçimde toplumsal yetkilendirmeyi teşvik edecektir. Örnekleri şunlardır: kullanım değeri odaklı üretimi ve öz yönetimi içeren ekonomik etkinliği niteleyen toplumsal ekonomi sektörünü teşvik etme (örn. Quebec'teki çocuk bakım üniteleri ve Wikipedia tarafından sergilendiği gibi), insanların özü itibarıyla değerli buldukları ekonomik etkinliklerle ilgilenmeleri için onların yeteneklerini güçlendirecek koşulsuz bir temel gelir, ve kooperatif sektörünün genişlemesi. Tek başına bu düzeneklerden hiçbirisi bir toplumu kapitalist yerine sosyalist yapmaz. Ancak toplumları homojen "organizmalar" yerine kompleks "ekolojiler" olarak görürsek, onların çeşitli kurumsal düzenlemeler içeren melezler olduklarını fark edebiliriz. Toplumsal yetkilendirme oranındaki artış bir toplumun sosyalist yönlerini önemli ölçüde genişletebilir ve hatta sonucunda bu yönlerini egemen kılabilir (ikinci bölümde cevap verdiğimiz bir nokta).

Sosyalizmin ikinci boyutu (BII) hakkındaki tartışmamızın sonuna yaklaşırken bahsedilmeye değer son bir nokta, sadece ekonomik alanı değil, aynı zamanda politik ve kişisel-özel alanları incelemeye dair yükselen ilgiyi mesele eder. Bazı akademisyenler şunu iddia eder: klasik sosyalistler, aşırı dar bir biçimde ekonomik alana odaklanarak modern toplumdaki bu üç "alana" ayrılarak oluşan "işlevsel farklılaşmadaki" artışı görmezden gelmiştir (Honneth 2015 [2017]). Dolayısıyla, giderek artan bir şekilde son zamanlardaki sosyalist çalışmalar, görece özerk olan idari kurumlar ve pratiklerin örgütlenmesinde, ve çeşitli kamusal alanların yanı sıra aile üyeleri, arkadaşlar ve sevgililer arasındaki samimi ilişkileri şekillendirmede sosyalist ilkelerin nasıl uygulanacağını keşfetmektedir (ayrıca bkz. Fraser 2009, 2014; Albert 2017). Kuşkusuz ki sosyalist ilkelerin uygulanmasında geniş bir alan sağlayan, ve resmi işyerinin dışındaki üretici ve yeniden-üretici etkinlikleri içeren emeğin geniş kapsamlı bir kavranışına zorlayan köklü bir feminist sosyalizm geleneği de vardır (örneğin bkz. Arruzza 2013, 2016; Dalla Costa and James 1972; Federici 2012; Ehrenreich 1976 [2018]; Gould 1973–4; Rowbotham ve ark. 1979; Rowbotham 1998).

5. Sosyalist Dönüşüm (Boyut BIII)

Şimdi, kapitalist toplumların sosyalist toplumlara dönüşümünü ele alan sosyalizmin sonuncu boyutunu (BIII) değerlendiriyoruz. Bu boyutu tartışmak, felsefi keşif gerektiren en az iki yönden zorluk içerir (Gilbert 2017a: 113–23, 2015: 216–20). İlk sorun gerçekleştirilebilirlikle ilgilidir. Bu sorun, sosyalist sistemlerin şu an bulunduğumuz noktadan ulaşılabilir olup olmadığıdır—buradan oraya bir yolun olup olmadığıdır. Fakat burada gerçekleştirilebilirlikle ne kastedilir? Sadece mantıksal veya fiziksel olasılık kastedilmez, çünkü bunlar sadece bir iki

toplumsal sisteme imkan vermeyecektir. Bunun yerine, bahse konu gerçekleştirilebilirlik parametreleri teknik gelişime dair meseleler, ekonomik örgütlenme, politik hareketlenme ve ahlaki kültüredür. (Bu parametreler üzerine bazı tartışmalar için bkz. Wright 2010: böl. 8; Chibber 2017). Ancak bu tür parametreler nispeten "yumuşak"tır; şöyle ki bunlar katı olasılıksal sınırları koymak yerine belirsiz olasılıklar gösterirler ve zaman içinde değişebilirler. Bir şey şu anda yapılabilir olmasa da ilgili yetilerimizi geliştirmek suretiyle onu daha sonra yapılabilir hale getirmeyi içeren devingen ödevlerimiz olabilir. O halde, gerçekleştirilebilirlik yargıları iki değerli değil, skalerdir ve artzamanlı değişkenlere izin verir. Bu özellikleri onları biraz bulanıklaştırır, ancak normatif gereksinimlerin ipliğini pazara çıkaran ("yapmalısın", "yapabilirsin"i ima eder ilkesine yapılacak tersevirme aracılığıyla) imkansızlık iddialarının keskin kullanımından düpedüz sorumlu kılmaz.

İkinci zorluk, gerçekleştirilebilirlik kaygıları ile sosyalist ilkelerin sağladığı normatif arzuları birleştiren uygun stratejilerin ifade edilmesidir. Buradaki soru şudur: farklı zamanlardaki daha gerçekleştirilebilir veya daha az gerçekleştirilebilir arka plana karşı görünen, kendi politik projelerini hayata geçirecek ilkelere dair kavrayışları düşünüldüğünde, sosyalistlerin takip edeceği dönüşümün en uygun yolu hangisidir ve farklı tarihsel bağlamlarda hangileridir? Amaçlanması dönüşüm sürecinin farklı aşamalarında doğru olacak olan kusursuz toplumsal sistemlere dair ve bu tür süreçlerde yapılacak olan politik eylemin özgül biçimleri hakkında kompleks yargılar oluşturulmak zorundadır. Bu yargılar gerçekleştirilebilirliği ve arzu edilebilirliği birleştirecektir ki böylece kısa ve uzun dönem hedefleri, özsel maliyetler ve yararlar, ve ilkinin ikincisinin başarısını artırma vaadi değerlendirilecektir. Bu tür yargılar oluşturmadaki zorluk, büyük çaplı toplumsal değişiklik ihtimallerinin belirsiz olması yüzünden daha da artar (statükoyu kabul etmenin uzun dönemli sonuçları da bu zorluğu artırır).

Marx'ın kendisi bu sorunlardan bazılarını 1875 tarihli kısa yazısı "Gotha Programı'nın Eleştirisi"nde ele almış görünüyor. Marx burada sosyalist dönüşüm sürecini iki aşamalı olarak öngörür. Son aşama *Yetenekler/İhtiyaçlar İlkesi*'ni kusursuz biçimde uygulayacaktır. Fakat bu senaryonun dolaysız olarak gerçekleşeceğini düşünmez. Takip edilmesi gereken ara bir adım vardır ki ekonomi bu adımda insanların tüketim ürünlerine üretime katkı verdikleri oranda ulaşmasını şart koşan *Katkı İlkesi* ile yönetilir (sağlık hizmetleri, eğitim ve iş göremezlere destekle ilgili temel ihtiyaçları yerine getirecek tedbirler alındıktan sonra bu ilke devreye girer). Sosyalist dönüşümün bu alt aşaması, kapitalizmden çıkış olanağını ve sosyalizmin kusursuzca gerçekleşeceği koşulları oluşturma ihtimalini artırdığı için makul olacaktır. Katkı İlkesinin uygulanması kapitalizmin sistematik olarak yok ettiği vaatleri gerçekleştirecektir; insanlar

kendi emek girdilerine göre kazanacaktır (kapitalizmde, kapitalistler verdiklerinden daha çok, işçiler verdiklerinden daha az kazanır). Bu aynı zamanda insanları, hakiki sosyalizmin uygulanması için yeterli düzeyde üretim yapmalarına teşvik eder. Bu gelişim düzeyi bir kez sağlandığında, toplumsal etos, "denklerin değişimi" nakaratı yerine, insanların çeşitli yeteneklerine göre ürettiği ve çeşitli ihtiyaçlarına göre tükettiği daha farklı bir bakış benimseyebilir. Değişimin bu süreçsel portresi, gerçekleştirilebilirlik parametrelerindeki değişimleri (teknik kapasitenin genişlemesi ve motivasyon modellerindeki değişim gibi) konu edinen diyakronik yargılar içerir. Marx da bir "proleterya diktatörlüğü" içeren bu sürecin politik boyutlarını öngördü (bu, bazı popüler yorumlarda olduğu gibi kişisel ve siyasal hakların ihlalini içermez; bunun yerine politik yapı ve çoğunlukçu politikalar kapsamında kapitalist mülkiyet haklarının tasfiye edilmesini güvence altına alan bir değişimi içerir (Elster 1985: 447–9)). Genel olarak, bir yönetim aracı yerine sınıfsal yönetimin bir aygıtı olarak anlaşılan devlet, zaman içinde "sönecektir".

Tarih, birçok sosyalistin tahmin ettiği yönde sorunsuzca ilerlememiştir. Beklenen modeldeki şu adımların gerçekleştiği veya gerçekleşme ihtimalinin olduğu soru işareti olmuştur: kapitalizm geniş çaplı, yoksul ve homojen bir işçi sınıfı üretir; bu sınıf, kapitalizmin yatkın olduğu döngüsel krizlerin bazılarında uyumlu ve güçlü bir politik hareketle tepki gösterir; bu hareket idari kontrolü elde eder, ve sosyalist bir ekonomik sistemi kararlılıkla ve başarılı biçimde uygular (G.A. Cohen 2000b: böl.6; Laclau ve Mouffe 1985). Bu sürecin gerçekleşmediği ve gerçekleşme ihtimalinin yokmuş gibi görüldüğü düşünülürse, onun hem kendi kendini engelleyeceği hem de birbirinden farklı olası sosyalist dönüşüm stratejilerinin ahlaki arzu edilebilirliği ve görece gerçekleştirilebilirliğine dair zorlu soruları ele almada başarısız olmaktan sorumlu olmayacağı ortaya çıkar. Örneğin, dönüşüm süreci iki veya daha fazla aşama içeriyorsa (bunlar yukarıda bahsedilen ikisi veya bazı devam eden diziler olsun, yani refah devletinden ortaklık piyasa sosyalizmine veya kupon piyasa sosyalizmine, onun ardından da Carenci modele geçiş olsun) her bir aşamada ne yapılacağına kimin karar vereceği ve onu kimin değerlendireceği; önceki aşamaların daha sonraki aşamaları (örn. hedef yolunda devam etmeyi zorlaştıracak kurumları ve değerleri kutsallaştırmak yoluyla) baltalamak yerine onların başarılı olma ihtimalini artıracağına hangi gerekçelerle umulabileceği; önceki aşamalarda hangi geçiş maliyetlerinin kabul edilebileceği; ve daha sonraki aşamalara ulaşmaya dair artan olasılığın ve arzu edilebilirliğin beklenen maliyetleri aşıp aşmadığı sorulabilir. Bu tür sorulardan güçlük eksik olmaz.

Geçiş stratejisinin bu ikilemlerine benzer sorunlarla meşgul olan sosyalistler, toplumsal ve politik dönüşüme dair farklı yaklaşımlar geliştirmişlerdir. Analizin iki farklı boyutu hesaba katılarak dört kayda değer örnek ifade edilir (Bunlar Wright 2010: Kısım III, 2015b, 2016'da detaylı şekilde tartışılmıştır; burada bu tartışmayı takip edeceğiz): (a) stratejinin temel amacı ile ilgili olarak (ya (i) kapitalist yapıları aşma, ya da (ii) onun en büyük zararlarını giderme) ve (b) stratejinin temel hedefi ile ilgili olarak (ya (i) devlet ve sistemde makro düzeydeki diğer kurumlar, ya da (ii) bireyler, örgütler ve toplulukların ekonomik etkinlikleri).

İlk strateji, *kapitalizmi parçalama*, (a.i) ve (b.i)'nin kombinasyonunu seçer. Politik bir örgütlenme (örn. devrimci bir parti) devlet gücünü ele geçirmek için kapitalizmin ürettiği krizlerden bazılarını fırsat bilir ve devamında bu gücü devrim karşıtlarını bastırmak ve sosyalist bir toplum inşa etmek için kullanır. Bu, devrimci sosyalistlerin ve birçok Marksistin desteklediği ve yirminci yüzyılda Rusya ve Çin gibi ülkelerde izlenen stratejidir. Tarihsel kanıtlara baktığımızda, bu strateji bazı durumlarda öncesinde kapitalist veya ön-kapitalist olan ekonomik sistemleri değiştirmede başarılı olsa da, sosyalizmi inşa etme açısından başarısız oldu. Bunun yerine otoriter devletçiliğin bir biçimine yol açtı. Bu başarısızlıkların nedenleri konusunda fikir ayrılığı vardır. Etkenlerden bazıları şunlar olmuş olabilir: stratejinin uygulandığı koşulların ekonomik olarak geri kalmış ve politik olarak düşmanca olması; liderlerin kusurları (taktikleri ve motivasyonları açısından); ve devrimden sonra muhalefeti bastırmak için kullanılan ancak devrimcilerin amaçlarını altüst edecek biçimde uzun dönem kalıcı olan hiyerarşik yapı. Geniş çaplı sistem değişiklikleri normal olarak birçok insanın maddi çıkarlarının geçici olarak devre dışı bırakıldığı başlangıç aşamasından sonra bir "geçiş vadisiyle" yüzleşmek zorundadır (Przeworski 1985). Şöyle bir politik ikilem ortaya çıkar: liberal demokratik politikalar sürdürülürse (özgür basın, dernek kurma özgürlüğü ve çok partili seçimler), vatandaşların bu "geçiş vadisine" tepkisi aracılığıyla devrimcilerin görevine son verilebilir; diğer yandan, liberal demokratik politikalar askıya alınırsa, bunun sonucu otoriter devletçilik olabilir ki bu durumda ona geçiş için sıkıntıya değer olan sosyalist bir sona ulaşma olanağı ortadan kalkar.

(a.ii) ve (b.i)'nin kombinasyonunu seçen ikinci strateji *kapitalizmi ehlileştirme* olmuştur. Bu strateji kapitalizmin ürettiği en büyük zararları giderme amacıyla onlara tepki gösteren politikalar uygulamak ve yöneticiler seçmek için halkı harekete geçirir (bazen şiddetli politik mücadeleler içinde). Yeni politikalar şunları içerir: halkın yüzleştiği risklere (örn. hastalık ve işsizliğe) karşılık veren sosyal güvenlik, vergi fonu, piyasanın sağlayamama eğiliminde olduğu kamu ürünlerine dair (örn. eğitim, toplu taşıma, arge, vs.) idari tedbir ve piyasalarda üretilen

negatif dışsallıkların düzenlenmesi (örn. kirlilik, üretim ve işyeri tehlikeleri, yağmacı piyasa davranışı, vs.). Sosyal demokrat partiler tarafından uygulanan bu strateji 2. Dünya Savaşı'nı takip eden otuz yıllık "Altın Çağ" veya *Trente Glorieuses* boyunca oldukça iyi işledi. Ancak sosyal demokrasinin geri adım atması ve neoliberalizmin 1980'lerdeki yükselişiyle ilerleme duraksadı ve kısmen tersine döndü. Olası açıklayıcı değişkenler, kapitalizmin finansallaşması ve bölüm 4.3'te tartışılan küreselleşmenin etkileridir. Kapitalizmin gerçekten ehlileştirilebilir olup olmadığı tartışmalıdır. Altın Çağ sadece, çok özel politik ve ekonomik koşullar kümesinden doğmuş tarihsel bir anomali olabilir.

Üçüncü strateji, *kapitalizmden kaçış*, (a.ii) ve (b.ii)'nin kombinasyonunu seçer. Kapitalizmin yok edilmesi çok güç olabilir. Ancak insanlar, kendilerini kapitalizmin dinamiklerinden yalıtarak onun en büyük zararlarından kaçabilir. Aile ve arkadaşlığa odaklanabilir, kendine yeten çiftçiler olabilir, gönüllü topluluklar kurabilir ve "gönüllü sadelik" içeren yaşam biçimleri keşfedebilir. Ancak, bu strateji çoğunlukla kaçışını kapitalist etkinlikler karşılığında kazandığı veya biriktirdiği servetle finanse edebilecek, nispeten iyi durumdaki insanlar için uygun görünüyor. Çalışan yoksullar bu kadar şanslı olmayabilir.

Sonuncu strateji, *kapitalizmi aşındırma*, (a.i) ve (b.ii)'nin kombinasyonunu seçer. Bu seçenekte ekonomik sistemler karma olarak görülür. İnsanlar kolektif etkinliğin yeni ve sosyalist olan biçimlerini başlatabilir (işçi kooperatifleri gibi) ve onları gitgide genişletebilir, onları en sonunda marjinal olmaktan çıkararak egemen hale getirebilir. Son zamanlarda, mevcut ekonomik yapılar içinde kısmi değişiklikler yerine kurumsal dönüşüm aracılığıyla kapitalizmin aşındırılmasını hedefleyen bu strateji türü, solcu politik ekonomide "kurumsal dönüşüm" olarak adlandırılmıştır (bkz. Guinan ve O'Neill 2018). Wright (2015b, 2016) bir göl ekosistemi analojisi kullanır; bu analogi önce tek bir bölgede gelişen ve ardından yayılarak en sonunda hakim tür olan yeni bir balık türünün ortaya çıkışını konu edinir. Tarihsel olarak bakıldığında, feodalizmin kapitalizme dönüşmesi Avrupa'nın bazı bölgelerinde bu şekilde olmuştur; şehirlerde ortaya çıkan ve zamanla genişleyen ticari, finansal ve imalatla ilgili etkinlik alanlarıyla. Bugün bazı anarşistler bu stratejinin bir versiyonunu kabul ediyormuş gibi görünüyor. Bu strateji, devlet sevimsiz görüldüğünde ve muhtemelen böyle görünmeye devam edecek olduğunda bile değişim için ümit veriyor. Ancak eleştirmenler bunu ihtimal dışı buluyor; çünkü büyük kapitalist şirketlerin devasa ekonomik ve politik gücü, ve devletin onun kanunlarına karşı yöneltilen ciddi tehditleri bastırma eğilimi düşünüldüğünde, bu stratejinin yeterince başarılı olması olası görünmüyor. Daha ileri gidebilmek için, devlet gücü en azından

kısmi olarak işin içinde olmalıdır. O halde Wright'a göre, dördüncü strateji sadece ikincisiyle birleştirildiğinde akla yatkın olur.

Wright'ın tartışmasına göre, bu birleştirilmiş strateji iki unsur içerecektir (bu yaklaşımın bir diğer versiyonuna örnek olarak, bölüm 4.3'te tartışılan Corneo'nun önerisine bakabiliriz). Birincisi, devlet müdahalesini kapitalistlerin bile kabul edeceği şekilde genişletmek için önemli, problematik noktaları ele alacaktır. İkincisinde ise, devlet müdahalesinden doğan krizlere yönelik çözümler, uzun dönemli sosyalist değişim olanaklarını artıracak şekilde seçilecektir. Önemli noktalardan ilki küresel ısınma ve Antroposen çağının toplumsal ve politik problemleridir (Löwy 2005; Purdy 2015; Wark 2016). Bunun etkilerine cevap vermek devlet-tedarikli kamu hizmetlerinin büyük çaptaki üretimini gerektirir; bu, devlet aktivizmine dair neoliberal pişmanlıkların izini silebilir. İkinci kritik nokta uzun dönemli işsizliği, tehlike içinde bulunmayı, ve otomasyon ve bilgi teknolojisindeki yeni akımların ürettiği ötekileştirmeyi mesele eder. Bu, toplumsal barışa yönelik tehditleri ve şirketlerin tüketim piyasasında satması gereken ürünler için yetersiz talebi içerir. Bu tür tehditler koşulsuz temel gelir politikasıyla (Van Parijs ve Vandeborgh 2017) veya kamu hizmetlerinin ciddi ölçüde genişletilmesiyle, veya herkes için emek piyasasındaki konumundan bağımsız olarak, minimal saygı duyulan ekonomik durumu sağlayacak diğer mekanizmalar ile önlenebilir. Günümüzde bu devlet politikaları toplumsal gücün büyümesini ve gelecekteki sosyalist değişim olanaklarını teşvik edebilir. İşçiler, emek piyasasına ne kadar az güvenirse, bu piyasadaki gücü o kadar çok artacaktır. Ayrıca kooperatifler oluşturmada daha başarılı olabileceklerdir. Toplumsal ekonomi sektörü bu koşullar altında gelişebilecektir. İnsanlar politik aktivizme daha çok zaman ayırabilecektir. Aşağıdan yükselen bu akımlar, yukarıdan gelen devlet aktivizmiyle birleştirildiğinde, ekonomik etkinliğin eşitlikçi, demokratik ve dayanışmacı biçimlerinin çalışabilirliği hakkındaki bilgiyi artıracaklar ve alanlarını genişletme motivasyonunu güçlendirebileceklerdir. Bazı eleştirmenler bu stratejiyi naif bulsa da (Riley 2016), savunucuları eğer hedef otoriter devletçilik değil de demokratik sosyalizm ise buna benzer bir şeyin denenmesi gerektiğini düşünür. (Sosyalizmin sonucu olmak yerine onun habercisi konumundaki güçlü bir evrensel temel gelir politikasının politik gerçekleştirilebilirliği hakkındaki özgül eleştiriler için bakınız: Gourevitch and Stanczyk 2018).

Sosyalizmin üçüncü boyutu ile ilgili diğer önemli sorunlar, değişimin uygun politik öznelarini tanılama ve çağdaş küreselleşme bağlamındaki başarı olanaklarıdır. Birinci noktada, sosyalistler sadece işçi hareketlerinin anlamını araştırmıyor, aynı zamanda bu hareketler ile cinsiyet ve ırk temelli baskıların üstesinden gelmeye odaklanan aktivistlerin çabaları arasındaki

kesişimi giderek artan biçimde keşfediyor (Davis 1981; Albert 2017). Bazıları sosyalist politikaların temel muhatabının özgül bir sınıf veya hareket değil, demokratik bir toplumun politik olarak eşit vatandaşlarından oluşan daha kuşatıcı bir küme olması gerektiğini savunuyor. Örneğin, Honneth (2015 [2017: böl. IV]), kısmen John Dewey ve Jürgen Habermas'ı takip ederek, sosyalist değişimin öznesi ve temel muhatabının demokratik kamusal alanda bir araya gelen vatandaşlar olması gerektiğini savunur. Bu öneri normatif anlamda çekici olsa da, ciddi gerçekleştirilebilirlik problemleriyle karşı karşıya kalabilir; çünkü mevcut demokratik alanlar, sosyalistlerin eleştirdiği ve üstesinden gelmeye çalıştığı eşitsizlikler tarafından etkisiz kılınmış ve aşırı derecede kirletilmiştir. İkinci soruna da burada değinmekte fayda var. Sosyalizmin bir ülkede mi yoksa enternasyonal olarak mı takip edileceği geleneksel bir sorudur. Politik değişimin enternasyonalist ufkunu benimseme eğilimi sosyalistler arasında yaygındır; zira genel olarak özgürlük, eşitlik ve dayanışma ideallerinin küresel ölçekli olduğunu kabul ederler ve aynı zamanda gerçekleştirilebilirlik sorunuyla ilgili olarak, kapitalist ekonomik etkinlikten dolayı sınırlarda artış gösteren gözenekliliğin, (geniş enternasyonal bağlam yeniden şekillendirilmezse) sosyalist politikaların yeterince başarılı olamayacağı bir durum yarattığını belirtirler. Burada şöyle bir zorluk vardır: enternasyonal toplumsal hareketlerin (işçi hareketleri, enternasyonal STK'lar, insan hakları kuruluşları ve dernekleri, ve diğer aktörleri içerir) mevcudiyetine rağmen kapitalist yapı ile ciddi manada rekabet edebilecek, sınırları aşan kurumsal öznelik şu anda çok güçlü değildir. Bu zorluklar ele alınırken, toplumsal adalet üzerine yapılacak araştırmalar ile eylem, cinsiyet, ırk, demokrasi, insan hakları ve küresel adaletle ilgili alanlarda devam eden çalışmalar etkileşime geçmelidir.²

Notlar

1. Bu madde çoğunlukla Kuzey Amerika ve Avrupa'da üretilen sosyalist çalışmalara odaklansa da Güney yarımkürede de kuşkusuz önemli çalışma gelenekleri mevcuttur. Örneğin, Latin Amerika'daki sosyalistler, eşitlikçi yapısal yenilikleri etkilemişler (Gargarella 2010), Marksist toplumsal teori ve aborjinlerin perspektifleri arasındaki ilişkiyi keşfetmişler (Mariátegui 1928, 2010; Marcos in Le Bot 1997), ve gelişme, bağlılık, sömürgecilik ve emperyalizm arasındaki bağlantıları soruşturmuşlardır (Svampa 2016). Daha fazlası için bkz. Aricó (2017), Harnecker (2015), and Dussel (1998). Sosyalist düşünce ezgileri, Afrika'da, Karayipler'de ve Hindistan'da ulusal özgürleşme ve sömürgecilik karşıtı hareketlerin hem teorisi hem de pratiğinin gelişmesinde merkezi öneme sahiptir (Afrika için bkz. ANC 1955; Nkrumah 1961, 1963, 1965; Nyerere 1967, 1968a, 1968b—Karayipler için bkz. James 1984, 2001; Manley 1990, 1991;

Williams 1944 [1994]—Hindistan için bkz. Lohia 1963; Narayan 1980). Daha fazlası için bkz. Akyeampong (2018), Chakrabarty (2014, 2018); Getachew (2019); Lal (2015); Lewis (2019).

2. İnsan hakları örneğini ele alalım. Bazı sosyalistler, insan hakları hakkında konuşmaya kapitalist emperyalizmin ideolojik bir maskesi olduğu gerekçesiyle karşı çıkmaktadır (Žižek 2005), bazıları ise insan haklarını sosyalist idealin önemli bileşenleri olarak kabul ederler (ikincisinin daha iddialı talepleri de olsa da) (Blackburn 2011; Gilabert 2018a: böl. 9 and 11). İlginç biçimde, Canada'dan John Humphrey ve Latin Amerika'dan birçok sosyalist Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'nin tasarlayıcıları arasındadır. Bu kişiler işçileri koruyan güçlü toplumsal ve ekonomik haklar beyanı için en çok baskı yapan kişilerdir (Morsink 1999: böl. 5). Evrensel hümanist idealler ve emperyalizm ve sömürgeciliğin toplumsal eleştirisi arasında uzun süreli bir bağlantı mevcuttur (örn. Fanon 1952, 1961).

Kaynakça

Akyeampong, Emmanuel, 2018, “African Socialism; or, the Search for an Indigenous Model of Economic Development?”, *Economic History of Developing Regions*, 33(1): 69–87. doi:10.1080/20780389.2018.1434411

Albert, Michael, 2003, *Parecon: Life After Capitalism*, London: Verso.

—, 2017, *Practical Utopia: Strategies for a Desirable Society*, Oakland: PM Press.

ANC (African National Congress), 1955, *The Freedom Charter: Adopted at the Congress of the People at Kliptown, Johannesburg, on June 25 and 26, 1955*. [ANC 1955 available online, from Wits Historical Papers, University of Witwatersrand.]

Aricó, José, 2017, José Aricó: dilemas del marxismo en América Latina, antología esencial, Martín Cortés (ed.), Buenos Aires: CLACSO. [Aricó 2017 available online]

Arneson, Richard, 2016, “Exploitation, Domination, Competitive Markets, and Unfair Division: Exploitation, Domination, Competitive Markets, Unfair Division”, *The Southern Journal of Philosophy*, 54(S1-Exploitation): 9–30. doi:10.1111/sjp.12182

Arnold, Samuel, 2012, “The Difference Principle at Work”, *Journal of Political Philosophy*, 20(1): 94–118. doi:10.1111/j.1467-9760.2010.00393.x

—, 2017, “Capitalism, Class Conflict, and Domination”, *Socialism and Democracy*, 31(1): 106–124. doi:10.1080/08854300.2016.1215810

Arnsperger, Christian and Philippe Van Parijs, 2003, *Éthique économique et sociale*, Paris: La Découverte.

Arruzza, Cinzia, 2013, *Dangerous Liaisons: The Marriages and Divorces of Marxism and Feminism*, (IIRE Notebook for Study and Research 55), Pontypool, Wales: Merlin Press.

—, 2016, “Functionalist, Determinist, Reductionist: Social Reproduction Feminism and Its Critics”, *Science & Society*, 80(1): 9–30. doi:10.1521/asis.2016.80.1.9

Barry, Brian, 2005, *Why Social Justice Matters*, Cambridge: Polity.

Blackburn, Robin, 2011, “Reclaiming Human Rights: Review of *The Last Utopia* by Samuel Moyn”, *New Left Review*, 69(May/June): 126–138. [Blackburn 2011 available online]

Boltanski, Luc and Eve Chiapello, 2018, *The New Spirit of Capitalism*, London: Verso.

Bowles, Samuel and Herbert Gintis, 1986, *Democracy and Capitalism: Property, Community and the Contradictions of Modern Social Thought*, New York: Routledge.

—, 2011, *A Cooperative Species: Human Reciprocity and Its Evolution*, Princeton, NJ: Princeton University Press. doi:10.23943/princeton/9780691151250.001.0001

Brennan, Jason, 2014, *Why Not Capitalism?* New York: Routledge.

Brighouse, Harry, 1996, “Transitional and Utopian Market Socialism”, in Wright 1996: 187–208.

Carens, Joseph H., 1981, *Equality, Incentives, and the Market: An Essay in Utopian Politico-Economic Theory*, Chicago: University of Chicago Press.

—, 2003, “An Interpretation and Defense of the Socialist Principle of Distribution”, *Social Philosophy and Policy*, 20(1): 145–177. doi:10.1017/S0265052503201072

Castoriadis, Cornelius, 1979, *Le Contenu du Socialisme*, Paris: Éditions 10/18.

Chakrabarty, Bidyut, 2014, *Communism in India: Events, Processes and Ideologies*, New Delhi: Oxford University Press. doi:10.1093/acprof:oso/9780199974894.001.0001

- , 2018, *Left Radicalism in India*, New York: Routledge
- Chibber, Vivek, 2017, “Rescuing Class from the Cultural Turn”, *Catalyst*, 1(1).
- Cohen, G. A., 1988, *History, Labour, and Freedom*, Oxford: Oxford University Press.
- , 1995, *Self-ownership, Freedom, and Equality*, Cambridge: Cambridge University Press.
- , 2000a, *Karl Marx’s Theory of History: A Defense*, expanded edition, Princeton: Princeton University Press.
- , 2000b, *If You’re an Egalitarian, How Come You’re So Rich?* Cambridge, MA: Harvard University Press.
- , 2008, *Rescuing Justice and Equality*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- , 2009, *Why Not Socialism?* Princeton: Princeton University Press.
- , 2011, *On the Currency of Egalitarian Justice and Other Essays in Political Philosophy*, Princeton: Princeton University Press.
- Cohen, Joshua, 1989, “The Economic Basis of Deliberative Democracy”, *Social Philosophy and Policy*, 6(2): 25–50. doi:10.1017/S0265052500000625
- Cohen, Joshua and Joel Rogers, 1995, *Associations and Democracy: The Real Utopias Project*, Volume 1, London: Verso.
- Cole, G. D. H., 1929, *The Next Ten Years in British Social and Economic Policy*, London: Routledge.
- Collins, Hugh, Gillian Lester, and Virginia Mantouvalou (eds.), 2018, *Philosophical Foundations of Labour Law*, Oxford: Oxford University Press. doi:10.1093/oso/9780198825272.001.0001
- Corneo, Giacomo, 2017, *Is Capitalism Obsolete? A Journey through Alternative Economic Systems*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Coutrot, Thomas, 2018, *Libérer le travail*, Paris: Seuil.
- Cummine, Angela, 2016, *Citizens’ Wealth*, New Haven, CT: Yale University Press.

Dalla Costa, Mariarosa and Selma James, 1972, *The Power of Women & the Subversion of Community*, Bristol: Falling Wall Press Ltd. (Dalla Costa and James 1972 available online)

Dardot, Pierre and Christian Laval, 2014, *Commun. Essai sur la révolution au XXIe siècle*, Paris: La Découverte.

Davis, Angela, 1981, *Women, Race and Class*, New York: Random House.

Dietsch, Peter, 2015, *Catching Capital: The Ethics of Tax Competition*, New York: Oxford University Press. doi:10.1093/acprof:oso/9780190251512.001.0001

—, 2018, “The State and Tax Competition: A Normative Perspective”, in *Taxation: Philosophical Perspectives*, Martin O’Neill and Shepley Orr (eds.), Oxford: Oxford University Press, chapter 12.

Dussel, Enrique, 1998, *Etica de la liberación*, Madrid: Trotta.

Edmundson, William A., 2017, *John Rawls: Reticent Socialist*, Cambridge: Cambridge University Press.

Ehrenreich, Barbara, 1976 [2018], “What is Socialist Feminism?” *WIN Magazine*. Reprinted with a new introduction in *Jacobin*, 07.30.2018. [Ehrenreich 1976 [2018] available online]

Einstein, Albert, 1949, “Why Socialism?”, *Monthly Review*, 1. Reprinted in 2009, *Monthly Review*, 61(1): 55–61. doi:10.14452/MR-061-01-2009-05_7

Elster, Jon, 1985, *Making Sense of Marx*, Cambridge: Cambridge University Press.

—, 1986, *An Introduction to Karl Marx*, Cambridge: Cambridge University Press.

—, 1989, “Self-Realization in Work and Politics: The Marxist Conception of the Good Life”, in Elster and Moene 1989: 127–158.

Elster, Jon and Karl Ove Moene (eds.), 1989, *Alternatives to Capitalism*, Cambridge: Cambridge University Press.

Fanon, Frantz, 1952, *Peau noire, masques blancs*, Paris: Seuil.

—, 1961, *Les damnés de la terre*, Paris: Maspero.

Federici, Silvia, 2012, *Revolution at Point Zero: Housework, Reproduction and Feminist Struggle*, Oakland, CA: MP Press.

Fleurbaey, Marc, 2006, *Capitalisme ou démocratie? L'alternative du XXIe siècle*, Paris: Grasset & Fasquelle.

Forst, Rainer, 2017, “Noumenal Alienation: Rousseau, Kant and Marx on the Dialectics of Self-Determination”, *Kantian Review*, 22(4): 523–551. doi:10.1017/S1369415417000267

Frega, Roberto, Lisa Herzog, and Christian Neuhäuser, 2019, “Workplace Democracy—The Recent Debate”, *Philosophy Compass*, 14(4): e12574. doi:10.1111/phc3.12574

Fraser, Nancy, 2009, “Feminism, Capitalism and the Cunning of History”, *New Left Review*, 56(Mar/Apr): 97–117. [Fraser 2009 available online]

—, 2014, “Behind Marx’s Hidden Abode: For an Expanded Conception of Capitalism”, *New Left Review*, 86(Mar/Apr): 55–72. [Fraser 2014 available online]

Fraser, Nancy and Rahel Jaeggi, 2018, *Capitalism*, Cambridge: Polity.

Gargarella, Roberto, 2010, *The Legal Foundations of Inequality: Constitutionalism in the Americas, 1776–1860*, Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9780511750618

Geras, Norman, 1985, “The Controversy about Marx and Justice”, *New Left Review*, 1/150(Mar/Apr): 47–85. [Geras 1985 available online]

Getachew, Adom, 2019, *Worldmaking after Empire: The Rise and Fall of Self-Determination*, Princeton, NJ: Princeton University Press. doi:10.23943/princeton/9780691179155.001.0001

Gilabert, Pablo, 2011, “Debate: Feasibility and Socialism”, *Journal of Political Philosophy*, 19(1): 52–63. doi:10.1111/j.1467-9760.2010.00383.x

—, 2012, “Cohen on Socialism, Equality and Community”, *Socialist Studies/Études Socialistes*, 8: 101–121. doi:10.18740/S4W019

—, 2015, “The Socialist Principle ‘From Each According To Their Abilities, To Each According To Their Needs’”, *Journal of Social Philosophy*, 46(2): 197–225. doi:10.1111/josp.12096

- , 2017a, “Justice and Feasibility: A Dynamic Approach”, in *Political Utopias: Contemporary Debates*, Michael Weber and Kevin Vallier (eds.), Oxford: Oxford University Press, 95–126. doi:10.1093/acprof:oso/9780190280598.003.0006
- , 2017b, “Kantian Dignity and Marxian Socialism”, *Kantian Review*, 22(4): 553–577. doi:10.1017/S1369415417000279
- , 2018a, *Human Dignity and Human Rights*, Oxford: Oxford University Press. doi:10.1093/oso/9780198827221.001.0001
- , 2018b, “Dignity at Work”, in Collins, Lester, and Mantouvalou 2018: 68–86.
- Goodin, Robert, 1987, “Exploiting a Person and Exploiting a Situation”, in *Modern Theories of Exploitation*, Andrew Reeve (ed.), London: SAGE, 166–200.
- Gould, Carol C., 1973–4, “The Woman Question: Philosophy of Liberation and the Liberation of Philosophy”, *Philosophical Forum*, 5: 5–44.
- , 1981, “Socialism and Democracy”, *Praxis International*, 1: 49–63.
- , 1988, *Rethinking Democracy: Freedom and Social Cooperation in Politics, Economy, and Society*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Gourevitch, Alex, 2013, “Labor Republicanism and the Transformation of Work”, *Political Theory*, 41(4): 591–617. doi:10.1177/0090591713485370
- Gourevitch, Alex and Lucas Stanczyk, 2018, “The Basic Income Illusion”, *Catalyst*, 1(4).
- Guevara, Ernesto, 1977, *El Socialismo y El Hombre Nuevo*, Mexico DF: Siglo XXI.
- Guinan, Joe and Martin O'Neill, 2018, “The Institutional Turn: Labour’s New Political Economy”, *Renewal: A Journal of Social Democracy*, 26(2): 5–16. [Guinan and O'Neill 2018 available online]
- Harnecker, Marta, 2015, *A World to Build. New Paths towards Twenty-First Century Socialism*, New York: Monthly Review Press.
- Holmstrom, Nancy, 1977, “Exploitation”, *Canadian Journal of Philosophy*, 7(2): 353–369. doi:10.1080/00455091.1977.10717024

Honneth, Axel, 2015 [2017], *Die Idee des Sozialismus. Versuch einer Aktualisierung*, Berlin: Suhrkamp Verlag. Translated as *The Idea of Socialism: Towards a Renewal*, Joseph Ganahl (trans.), Cambridge: Polity.

Jaeggi, Rahel, 2014, *Alienation*, New York: Columbia University Press.

James, C. L. R., 1984, *At the Rendezvous of Victory: Selected Writings*, London: Allison and Busby.

—, 2001, *The Black Jacobins: Toussaint L'ouverture and the San Domingo Revolution*, new edition. London: Penguin Books [original publication 1938]

Keat, Russell and John O'Neill, 2011, "Socialism", in *Routledge Encyclopedia of Philosophy*, London: Routledge. doi:10.4324/9780415249126-S058-2

Keynes, John Maynard, 1930/1931 [2010], "Economic Possibilities for Our Grandchildren", *The Nation and Athenaeum*) and reprinted in his, 1931, *Essays in Persuasion*. Reprinted 2010, London: Palgrave Macmillan UK, 2010, 321–332. doi:10.1007/978-1-349-59072-8_25

Kołakowski, Leszek, 1974 [2008], *Main Currents of Marxism*, London: W. W. Norton & Company.

Laclau, Ernesto, and Mouffe, Chantal, 1985, *Hegemony and Socialist Strategy*, London: Verso.

Lal, Priya, 2015, *African Socialism in Postcolonial Tanzania: Between the Village and the World*, Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9781316221679

Le Bot, Yvon, 1997, *Subcomandante Marcos. El sueño Zapatista. Entrevistas con el Subcomandante Marcos, el mayor Moisés y el comandante Tacho, del Ejército Zapatista de Liberación Nacional*, Barcelona: Plaza & Janés.

Leopold, David, 2018, "Alienation", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2018 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/fall2018/entries/alienation/>

Lewis, Su Lin, 2019, "Asian Socialists and the Forgotten Architects of Post-Colonial Freedom, 1952–56", *Journal of World History*, 30 (1&2): 55–88.

Lizárraga, Fernando, 2011, *El marxismo y la justicia social. La idea de igualdad en Ernesto Che Guevara*, Chile: Escaparate Ediciones.

Lohia, Ram Manohar, 1963, *Marx, Gandhi and Socialism*, Hyderabad: Navahind.

Löwy, Michel, 2005, *Ecosocialism. A Radical Alternative to Capitalist Catastrophe*, Chicago, IL: Haymarket Books.

Lukes, Steven, 1985, *Marxism and Morality*, Oxford: Oxford University Press.

Malleson, Tom, 2014, *After Occupy: Economic Democracy for the 21st Century*, Oxford: Oxford University Press. doi:10.1093/acprof:oso/9780199330102.001.0001

Manley, Michael, 1990, *The Politics of Change: a Jamaican Testament*, Washington DC: Howard University Press [first published 1974]

—, 1991, *The Poverty of Nations: Reflections on Underdevelopment and the World Economy*, London: Pluto Press.

Mariátegui, José Carlos, 1928, *Siete Ensayos de Interpretación de la Realidad Peruana*, Caracas, Venezuela.

—, 2010, *La tarea americana*, Buenos Aires: Prometeo.

Marx, Karl, 1857–8 [1973], *Grundrisse*, London: Penguin. Original composition 1857–8.

—, 1844 [1978a], “Economic and Philosophic Manuscript of 1844”, in *The Marx-Engels Reader*, R. Tucker (ed.), second edition, New York: Norton, 66–125. Original composition 1844.

—, 1875 [1978b], “Critique of the Gotha Program”, in *The Marx-Engels Reader*, R. Tucker (ed.), second edition, New York: Norton, 525–541. Original composition 1875.

—, 1867 [1990], *Capital 1*, London: Penguin. Original publication 1867.

—, 1991, *Capital 3*, London: Penguin. Original composition: incomplete manuscript later edited and released by Friedrich Engels.

Meade, James, 1948, *Planning and the Price Mechanism*, London: Routledge.

- , 1964, *Efficiency, Equality and the Ownership of Property*, London: Routledge.
- , 1967, *An Intelligent Radical's Guide to Economic Policy*, London: Routledge.
- Meiksins Wood, Ellen, 1995, *Democracy Against Capitalism: Renewing Historical Materialism*, Cambridge: Cambridge University Press. Reprinted by Verso in 2016.
- Mill, John Stuart, 2008, *Principles of Political Economy and Chapters on Socialism*, Jonathan Riley (ed.), Oxford: Oxford University Press. [Principles of Political Economy originally published 1848; Chapters on Socialism originally published 1879]
- , 1873 [2018], *Autobiography*, Oxford: Oxford University Press. [originally published 1873]
- Morsink, Johannes, 1999, *The Universal Declaration of Human Rights. Origins, Drafting and Intent*, Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press.
- Narayan, Jayaprakash, 1980, *A Revolutionary's Quest: Selected Writings of Jayaprakash Narayan*, Bimal Prasad (ed.), New Delhi: Oxford University Press.
- Negri, Antonio, 2008, *Goodbye Mr. Socialism*, New York: Sever Stories Press.
- Nell, Edward and Onora O'Neill, 1992 [2003], "Justice Under Socialism", in *Transformational Growth and Effective Demand*, by Edward J. Nell, London: Palgrave Macmillan UK, 663–674. Reprinted in *Justice*, fourth edition, J. Sterba (ed.), Toronto: Thomson-Wadsworth, 2003, 77–85. doi:10.1007/978-1-349-21779-3_28
- Nielsen, Kai, 1985, *Equality and Liberty*, Totowa, NJ: Rowman & Allanheld.
- Nkrumah, Kwame, 1961, *I Speak of Freedom: a Statement of African Ideology*, New York: Frederick A. Praeger.
- , 1963, *Africa Must Unite*, New York: International.
- , 1965, *Neocolonialism: The Last Stage of Imperialism*, New York: Internationalism.
- Nove, Alec, 1991, *The Economics of Feasible Socialism Revisited*, London: Harper Collins.

—, 2008, “Socialism”, in *The New Palgrave Dictionary of Economics*, Steven N. Durlauf and Lawrence E. Blume (eds.), London: Palgrave Macmillan UK. doi:10.1057/978-1-349-95121-5_1718-2

Nyerere, Julius, 1967, *Freedom and Unity: A Selection from Writings and Speeches 1952–1965*, Dar es Salaam: Oxford University Press.

—, 1968a, *Freedom and Socialism: A Selection from Writings and Speeches 1965–1967*, Dar es Salaam: Oxford University Press.

—, 1968b, *Ujamaa: Essays on Socialism*, London: Oxford University Press.

O’Neill, Martin, 2008a, “What Should Egalitarians Believe?”, *Philosophy & Public Affairs*, 36(2): 119–156. doi:10.1111/j.1088-4963.2008.00130.x

—, 2008b, “Three Rawlsian Routes towards Economic Democracy”, *Revue de Philosophie Économique*, 9(1): 29–55

—, 2012, “Free (and Fair) Markets without Capitalism. Political Values, Principles of Justice, and Property-Owning Democracy”, in O’Neill and Williamson 2012: 75–100.

—, 2017, “Survey Article: Philosophy and Public Policy after Piketty”, *Journal of Political Philosophy*, 25(3): 343–375. doi:10.1111/jopp.12129

O’Neill, Martin and Stuart White, 2018, “Trade Unions and Political Equality”, Collins, Lester, and Mantouvalou 2018: 252–268.

—, 2019, “James Meade, Public Ownership, and the Idea of a Citizens’ Trust”, *International Journal of Public Policy*, 15(1/2): 23–37. doi:10.1504/IJPP.2019.099052

O’Neill, Martin and Thad Williamson (eds.), 2012, *Property-Owning Democracy: Rawls and Beyond*, Oxford: Wiley-Blackwell. doi:10.1002/9781444355192

Pateman, Carole, 1970, *Participation and Democratic Theory*, Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9780511720444

Pecchi, Lorenzo and Gustavo Piga (eds), 2010, *Revisiting Keynes*, Cambridge, MA: MIT Press.

Peffer, Rodney, 1990, *Marxism, Morality, and Social Justice*, Princeton: Princeton University Press.

Piketty, Thomas, 2014, *Capitalism in the Twenty-First Century*, Cambridge, MA: Harvard University Press.

Przeworski, Adam, 1985, *Capitalism and Social Democracy*, Cambridge: Cambridge University Press.

Purdy, Jedediah, 2015, *After Nature: A Politics for the Anthropocene*, Cambridge, MA: Harvard University Press.

Rappoport, Angelo, 1924, *Dictionary of Socialism*, London: T. Fischer Unwin.

Rawls, John, 2001, *Justice as Fairness. A Restatement*, Cambridge, MA: Harvard University Press.

Reiman, Jeffrey, 1987, “Exploitation, Force, and the Moral Assessment of Capitalism: Thoughts on Roemer and Cohen”, *Philosophy and Public Affairs*, 16(1): 3–41.

Riley, Dylan, 2016, “An Anticapitalism That Can Win”, *Jacobin*, 1.7.16. (Riley 2016 available online)

Roemer, John E. (ed.), 1986, *Analytical Marxism*, Cambridge: Cambridge University Press.

—, 1994a, *A Future for Socialism*, Cambridge, MA: Harvard University Press.

—, 1994b, *Egalitarian Perspectives: Essays in Philosophical Economics*, Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9780511528293

—, 2017, “Socialism Revised”, *Philosophy & Public Affairs*, 45(3): 261–315. doi:10.1111/papa.12089

Ronzoni, Miriam, 2018, “How Social Democrats May Become Reluctant Radicals: Thomas Piketty’s Capital and Wolfgang Streeck’s Buying Time”, *European Journal of Political Theory*, 17(1): 118–127. doi:10.1177/1474885115601602

Rowbotham, Sheila, 1998, “Dear Dr. Marx: A Letter from a Socialist Feminist”, in *The Communist Manifesto Now*. Socialist Register 1998, Leo Panitch (ed.), London: Merlin Press, 1-17.

Rowbotham, Sheila, Lynne Segal, and Hilary Wainwright (eds), 1979, *Beyond the Fragments: Feminism and the Making of Socialism*, London: Merlin Press.

Sassoon, Donald, 1996 [2013], *One Hundred Years of Socialism: The West European Left in the Twentieth Century*, London: I. B Tauris. New edition 2013.

Satz, Debra, 1996, “Status Inequalities and Models of Market Socialism”, in Wright 1996: 71–89.

Schweickart, David, 2002 [2011], *After Capitalism*, Lanham, MD: Rowman & Littlefield. Second edition 2011.

Steiner, Hillel, 2014, “Greed and Fear”, *Politics, Philosophy & Economics*, 13(2): 140–150. doi:10.1177/1470594X14528649

Svampa, Maristella, 2016, *Debates Latinoamericanos. Indianismo, desarrollo, dependencia y populismo*, Buenos Aires: Edhasa.

Sypnowich, Christine, 2017, *Equality Renewed. Justice, Flourishing and the Egalitarian Ideal*, New York: Routledge. doi:10.4324/9781315458335

Ten, C. L., 1998, “Democracy, Socialism, and the Working Classes”, in *The Cambridge Companion to Mill*, John Skorupski (ed.), Cambridge: Cambridge University Press, 372–395. doi:10.1017/CCOL0521419875.011

White, Stuart, 2015, “Basic Capital in the Egalitarian Toolkit?”, *Journal of Applied Philosophy*, 32(4): 417–431. doi:10.1111/japp.12129

Van Parijs, Philippe, 1993, *Marxism Recycled*, (Studies in Marxism and Social Theory), Cambridge: Cambridge University Press.

—, 1995, *Real Freedom for All: What (If Anything) Can Justify Capitalism?* Oxford: Oxford University Press. doi:10.1093/0198293577.001.0001

Van Parijs, Philippe and Yannick Vanderborght, 2017, *Basic Income. A Radical Proposal for a Free Society and a Sane Economy*, Cambridge, MA: Harvard University Press.

Veneziani, Roberto, 2013, “Exploitation, Inequality and Power”, *Journal of Theoretical Politics*, 25(4): 526–545. doi:10.1177/0951629813477275

Vrousalis, Nicholas, 2013, “Exploitation, Vulnerability, and Social Domination”, *Philosophy & Public Affairs*, 41(2): 131–157. doi:10.1111/papa.12013

—, 2018, “Exploitation: A Primer”, *Philosophy Compass*, 13(2): e12486. doi:10.1111/phc3.12486

Wark, McKenzie, 2016, *Molecular Red: Theory for the Anthropocene*, London: Verso.

Williams, Eric, 1944 [1994], *Capitalism and Slavery*, Chapel Hill, NC: University of North Carolina Press.

Wolff, Jonathan, 1999, “Marx and Exploitation”, *The Journal of Ethics*, 3(2): 105–120. doi:10.1023/A:1009811416665

Wright, Erik Olin (ed.), 1996 *Equal Shares. Making Market Socialism Work*, London: Verso.

—, 2000 [2015], “Working-Class Power, Capitalist-Class Interests, and Class Compromise”, *American Journal of Sociology*, 105(4): 957–1002. Reprinted in his *Understanding Class*, London: Verso, 2015, 85–230. doi:10.1086/210397

—, 2010, *Envisioning Real Utopias*, London: Verso.

—, 2015a, “Eroding Capitalism: A Comment on Stuart White’s ‘Basic Capital in the Egalitarian Toolkit’: Eroding Capitalism”, *Journal of Applied Philosophy*, 32(4): 432–439. doi:10.1111/japp.12128

—, 2015b, “How to Be an Anticapitalist Today”, *Jacobin* 12.2.15. (Wright 2015b available online)

—, 2016, “How to Think About (And Win) Socialism”, *Jacobin*, 4.27.16. (Wright 2016 available online)

Ypi, Lea, 2018, “The Politics of Reticent Socialism”, *Catalyst*, 2(3): 156–175.

Žižek, Slavoj, 2005, “Against Human Rights”, New Left Review, 34(July/Aug): 115–131.
[Žižek 2005 available online]

Diğer İnternet Kaynakları

Albert, Michael, 2016, “What’s Next? Parecon, or Participatory Economics”. [Albert 2016 available online]

Arnold, Samuel, n.d., “Socialism”, Internet Encyclopedia of Philosophy, Accessed 20 June 2019. [Arnold n.d. available online]

O’Neill, Martin, 2015, “James Meade and Predistribution: 50 Years Before his Time”, Policy Network: Classics of Social Democratic Thought, 28 May 2015. (O’Neill 2015 available online)

Schweickart, David, 2015, “Economic Democracy: An Ethically Desirable Socialism That Is Economically Viable”, The Next System Project, October. URL = <https://thenextsystem.org/economic-democracy>

Marxists Internet Archive, (primary texts from various Marxist thinkers)

Marx-Engels Gesamtausgabe (German), includes much of Marx’s and Engels’s correspondence

New Left Review

Marx bibliography, maintained by Andrew Chitty (University of Sussex)